

Az identitás keretei egy horvátországi magyar kistelepülésen

Jelige: WOB197

Lezárás: 2014. december 9.

Tartalomjegyzék:

Tartalomjegyzék:.....	1
A nemzetiségi kérdés:	3
1.1 Módszertan:	3
2 Asszimiláció, identitástudat:	3
2.1 A „híd” szerepe a horvátországi magyarok életében:.....	8
2.2 Fenomenológiai nézőpont:	9
2.3 A házasság szerepe:	11
2.4 Gyerekszocializáció:.....	13
3 Népszámlálási adatok:.....	15
4 Jugoszlávia történelmi, politikai képe:.....	17
4.1 A tagköztársaságok:.....	18
4.2 Horvátország gazdasági helyzete Jugoszláviától napjainkig	20
5 Újbezdán története:	22
6 Intézmények, mint integrációs színterek:.....	23
6.1 A két helyi szervezet:.....	24
6.2 Médiafogyasztás:	26
6.3 Ellentétek: a két helyi szervezet:	27
6.4 Ellentétek: a háborús emlékek:.....	28
6.5 Egyéb, a magyarság szempontjából fontos intézmények:	29
7 Gazdaság:	30
7.1 Mezőgazdaság:	30
7.2 Ipar:.....	31

7.3	Baranyai turizmus:.....	32
7.4	Előny, Hátrány, Jövőkép:	33
8	Összegzés:.....	36
9	Irodalomjegyzék:	38
10	Interjú jegyzék:.....	38
11	Ábrajegyzék:	39

A nemzetiségi kérdés:

Dolgozatom témája a horvátországi magyarság helyzete, asszimilációja, egy kutatási tapasztalat alapján, melynek központi témája az ott élő magyarság értékeinek feltárása volt.¹ A kutatás tematikája ellenére e dolgozat az identitással, illetve az azt erősítő, valamint gyengítő folyamatokkal foglalkozik. A nemzetiségi kérdés a kelet-, valamint közép-kelet-európai országoknál mindig is fontos téma volt, mely téma nem csak a törvényi lehetőségekben merül ki (pl.: kettős állampolgárság), hanem magában foglalja azokat a tényezőket is, amelyek az identitáshoz kapcsolódnak, ilyenformán elősegíti a nyelv, és a kultúra ápolását, a következő generációkra történő továbbörökítését. Magyarországon a területelcsatolásoknál figyelmen kívül hagyták az etnikai határokat, amelyek eredményeképpen a mai határokon kívül is sok magyar él. Az ő helyzetüket, és nemzetiségi tudatukat bemutatva igyekszem vizsgálni az asszimiláció kérdéskörét, amely megnyilvánul az oktatásban, családban, intézményekben, valamint a lakókörnyezetben, jelen esetben, a helyi társadalomban is. Ezen szerteágazó, az asszimiláció központi témájából kiinduló kérdések bemutatásához egy elméleti keretet mutatok be, amely elméleti keret pozicionálja a kutatás alapján vizsgált identitástudat elemeit. Ezen elemek alapjait is célom feltárni, amihez elengedhetetlenek a történelmi folyamatok, különösképpen a Délszláv-háború élénk, a mai napig hatásait éreztető élménye.

1.1 Módszertan:

A dolgozat alapját képező vizsgálat egy kvantitatív kérdőíves adatfelvétel volt, mely kérdőívet a Lakiteleki Népfőiskola állította össze. A kutatás gerincét az értékek adták, tehát a magyarság szokásainak, ünnepeinek, esetlegesen megőrzésre került használati tárgyainak feltérképezése volt a cél. Mindezek mellett a kérdőív kitért a falu helyzetére, a médiafogyasztás szokásaira is. A kérdőív tematikája mellett több, a jelen dolgozat szempontjából fontos kérdést is megkérdeztünk, több, a falu ügyeiben kompetens személlyel készítettünk interjút.

2 Asszimiláció, identitástudat:

Az asszimiláció fogalma eredetileg a biológiából került át a társadalomtudományokba, és ma eltérő meghatározásokkal használják a különböző tudományterületek, ennek megfelelően

¹ A kutatást, amiben részt vettünk a Lakiteleki Népfőiskola szervezte, célja a horvátországi magyarság értékeinek feltérképezése volt.

értelmezésénél fontos szempont, hogy melyik terület használja a fogalmat. Az asszimiláció előfeltételez azonban egy másik fogalmat is, az etnicitást, vagy etnikai csoportot. A szociológia diszciplinájában ezt a fogalmat többen is megpróbálták leírni, köztük is a legismertebb, és leggyakrabban használt meghatározás Max Weber nevéhez fűződik. Szerinte az etnikai csoport tagjai *„külső megjelenésük és szokáserkölcseik –esetleg mindkettő hasonlósága alapján, vagy a gyarmatosításhoz és vándorláshoz fűződő hasonló emlékek miatt szubjektíve meg vannak győződve közös leszármazásukról, és oly módon ápolják és terjesztik ezt a szubjektív hitet, hogy annak fontos közösségképző szerepe legyen (...) teljesen mindegy, hogy fennáll-e a közös leszármazás.”* (Gyurgyík 2004: 13) Parsons ezzel szemben közös tulajdonságokat, illetve célokat sorakoztat fel, amelyek az etnikai csoportok számára fontosak, követendők. Ezek, a közös nyelv, a közösség kultúrtörténete, illetve a tradíciók átörökítése (Gyurgyík 2004: 13). A parsonsi meghatározás a csoportra fekteti a hangsúlyt, és az átörökítéssel egyfajta kultúraápolást, illetve az asszimiláció elkerülését hangsúlyozza. Antony Giddens 1995-ben is egy, az előző szerzőkhöz hasonló logika mentén írja le az etnicitás fogalmát. *„Az etnicitás fogalma olyan kulturális szokásokat, és szemléletmódot jelöl, amely megkülönböztet egy adott emberközösséget. (...) Számos jellegzetesség szolgálhat az etnikai csoportok egymástól való megkülönböztetésére, de a legkézenfekvőbbek a nyelv, a történelem, illetve az ősök tisztelete a vallás, valamint az öltözködési és díszítési stílusok.”* (Giddens 1995) Ez utóbbi meghatározásban első helyet foglal el, mondhatni prioritást élvez a közös nyelv. A beolvadás szempontjából ez az egyik sarokpont annak érdekében, hogy egy adott kisebbség, etnikai csoport, nemzetiség megtartsa saját kultúráját, nemzeti identitását. A társadalomtudomány ezek mellett különbséget tesz nemzeti, valamint etnikai kisebbség között. Utóbbi, a történelme folyamán állami keretekkel nem rendelkező kisebbségekre utal, míg előbbi értelemszerűen az állami keretek meglétét mutatja (Joó 1998).

A továbbiakban négy elméletalkotó asszimilációs elméletét ismertetném, melynek segítségével kívánom bemutatni a különböző felfogásokat, illetve az elméletek mentén a kisebbségi csoportok helyzetét, esetleges stratégiáit. A korai vizsgálatok főleg az önként bevándorlók csoportjaival foglalkoztak, illetve ilyen társadalmakat vizsgáltak (többnyire Amerikába érkezett európai bevándorlók). Ezeken a gyakran specifikus, vagy legalábbis nem általánosítható elméleteken, és vizsgálatokon először Robert Ezra Park lépett túl (Gyurgyík 2004). Park úgy gondolta, hogy a bevándorlók szert tesznek a többségi társadalom kulturális örökségeire, szokásaira, és emiatt asszimilálódnak. Ezt a folyamatot azonban bizonyos lépések előzik meg. A csoportok először is a migráció miatt lépnek egymással kapcsolatba.

Ezt a kapcsolatot egy kompetitív folyamat követi, melynek során a felek versengnek egymással, végül pedig a versenyből a csoportok közti megegyezés létrejön (Gyurgyík 2004). Park elméletét több kritikai is érte determinisztikus jellege miatt. A folyamat ugyanis szerinte lineáris, nem visszafordítható.

Gordon elméletében az asszimiláció hét típusát különbözteti meg. Az első típus a kulturális asszimiláció, akkulturáció, melynek során a nemzeti (vagy etnikai) kisebbség elsajátítja a többségi társadalom kulturális mintáit. E mellett történik a strukturális asszimiláció, azaz a különböző intézményekbe, szervezetekbe való betagozódás. Gordon elméletében ez a típus a legfontosabb, ugyanis ha a strukturális asszimiláció bekövetkezik, akkor a továbbiak „természetes módon végbe mennek”. A harmadik beolvadási változó az amalgamáció, azaz a házassági asszimiláció. A vegyes házasságok elterjedése, ami magában hordozza a következő generáció automatikus beolvadását, identitásvesztését. A következő típus, amely az értelmezési keretet, illetve a kategorizációt tekintve véleményem szerint sokkal inkább egy altípusnak mondható, az identifikációs asszimiláció. Ennek során az egyénben kialakul a közösségi tudat, a nemzeti érzés a befogadó társadalommal szemben. A következő három típusban megszűnnek az előítéletek, a diszkrimináció, valamint az érték- és hatalmi konfliktusok (Gyurgyík 2004: 14). A fent ismertetett típusok közül nem mindegyik egyenértékű, illetve sorrendbeli különbségek is felfedezhetők. A gordonni elmélet jelen esetben azért is fontos, mert a szerző legfontosabb elemként a közösségi intézmények embereket tömörítő, és integráló szerepét emeli ki, mint legfontosabb elem. Ezzel a gondolattal párhuzamba állíthatók a nemzeti kisebbségeknek azon törekvései, melyek a saját szervezeteik alapításának fontosságát hangsúlyozzák. Gordon kritikusai, köztük Yinger is kiemelték a hét kategória leredukálását, hiszen több kategória is ok-okozati kapcsolatban áll egymással, valamint –a vegyes házasságokból adódóan- kritizálták a folyamat időbeni linearitását. Ez a kritikai elem jogosan veti fel a folyamat egy generáción belül történő véglegességét, befejezettségét.

Hess elmélete a szegregációtól az asszimilációig terjed. Szegregációnak nevezi azt a folyamatot, amikor a kisebbségek kísérletet tesznek az elszigetelődésre. Ezt követi két nagyon hasonló folyamat, amelyben első az akkomodáció, melynek során a kisebbség tagjai tudatosítják a többség normáit, de ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy emiatt megváltoztassák saját értékeiket. A következő –és valamelyest ebből adódó- folyamat az akkulturáció, melynek során a kisebbség tagjai elfogadják a többségi normákat, értékeket, de még nem történt meg ezeknek a belsővé tétele. Ez a belsővé tétel maga az asszimiláció. Hess szerint a

beolvadás fő eszköze a vegyes házasság (Gyurgyík 2004:15). Ez az elmélet, tekintettel a szegregációra inkább az amerikai társadalomra helyezi a hangsúlyt. Az ottani sajátosságokból indul ki, valamint az ott élő kisebbségek értékeit veszi jobban figyelembe. Ennek ellenére kutatásunk szempontjából Hess egy fontos nézőpontot érvényesít, mégpedig a vegyes házasságok fontosságát. Gordonhoz hasonlóan ebben az elméletben is megtalálható egy olyan híd (Gordonnál a többségi társadalmat tömörítő intézmények, Hessnél a vegyes házasságok), amelyen keresztül asszimilálódik az egyén, vagy csoport a befogadó nemzethez. A híd képe, mint a kisebbségi és a többségi nemzeti identitás közötti közeledés, illetve e távolság elmosódása kapcsán egy alapvető folyamat rajzolódik ki, amely arra mutat rá, hogy míg a befogadó nemzet értékrendjének módosulásai nem vezetnek a többségi nemzeti identitás módosulásáig, addig a nemzeti közösségek esetében éppen az értékrendek változása jelenti a legfőbb veszélyt a nemzeti identitás megszűnése szempontjából.

Az elméletek egy kiterjesztettebb változatát Yinger fogalmazta meg. Konceptiójában az asszimiláció határcsökkentő folyamatként jelenik meg. Fontos, hogy elméletében a beolvadást csak ritkán vette teljesnek, illetve disszimilációról (az asszimiláció ellentétéről) is beszél. A nemzeti, etnikai kisebbségek asszimilációját befolyásoló tényezőkből egy húsz tételes listát állított fel (Yinger 2002, 1. ábra). Yinger az integrációt, mint az asszimiláció kulcskérdését kettéosztja, egyfelől egyéni, másfelől csoportos szinten kezeli azt. Az egyéni integrációs stratégiák asszimilációhoz vezetnek, míg a csoportos integráció pluralizmust eredményez (Gyurgyík 2004). A gordonai asszimilációs elmélet ismeretében mondhatjuk tehát, hogy az egyén bekapcsolódik a többségi szervezetekbe, és azok integrálják, a többség értékei alapján, míg a közösség egyfajta kettősséget hoz létre, amely egymás mellett párhuzamosan él a csoport tagjaiban. Egyrészt a többség értékeinek ismeretével, másrészt a saját kultúra, és értékek ápolásával. Yinger szerint azonban mind az egyéni, mind a csoportos integrációnak megvannak a feltételei. Az individualitás fontos feltétele, hogy a különböző etnikai csoporthoz, vagy nemzetiséghez tartozó egyének ugyanahhoz a társadalmi csoporthoz kapcsolódjanak. Csoportos szinten ez a feltétel az, hogy a résztvevő csoportoknak megadják ugyanazokat a jogokat, ugyanazokhoz a gazdasági, politikai előnyökhöz férjenek hozzá, mint a többségi társadalom tagjai (Yinger 1994). A yingeri kategóriák alapján az általunk vizsgált horvátországi magyar település, illetve a magyarság helyzete is könnyebben megközelíthető. A húsz pont mentén nem csak a közösség helyzete ragadható meg jobban, hanem földrajzi, területi szempontokból is vizsgálható a horvátországi magyar lakosság helyzete. Összegzésében a horvátországi magyarság száma kevéssel haladja meg a 10.000 főt, ami a

teljes népességhez viszonyítva kiscsoportot jelent. Földrajzilag vannak egységes, egymáshoz közel levő, kapcsolatot tartó magyar, vagy többségében magyar lakta települések, azonban vannak földrajzi értelemben véve szegregált települések is, köztük kutatásunk „alanya” is, Újbezdán. A település maga közel fekszik a határhoz, azonban horvát részről igencsak elzárt a magyarlakta falvak tekintetében, emiatt a helyi közösség szerepe kiemelkedően fontos. A többségi nyelv tekintetében ez a terület igen érdekes, hiszen az ott élők nagy része legalább két nyelvet beszél (horvátot, és magyart). Ez a település helyzetének a szempontjából nagyon fontos, hiszen minden hivatali intézmény (posta, okmányiroda stb.) a városban található. Vallás tekintetében Újbezdán katolikus település, saját templommal, magyar plébánossal, magyar nyelvű misével, azonban a többi magyarlakta település túlnyomórészt református vallású. Yinger különbséget tesz aközött, hogy a nemzetiség, vagy etnikum önként vándorolt be jelenlegi helyére, vagy esetleges kényszer következtében került a jelenlegi állami keretek közé. Ez a kategória, illetve ellentétpár a mi esetünkben, és vizsgálatunk során nagyon fontos prioritás, hiszen a vizsgált terület Magyarországhoz tartozott, az ott élők magyar állampolgárok voltak. Ezen szempontot –habár időben távol esik-, nem lehet figyelmen kívül hagyni, hiszen az ott élők gondolkodásmódjában fontos helyet foglal el, identitásmegtartó tényezőként működik, az anyaországgal való kapcsolattartást jeleníti meg. A húsz tényezőt felvonultató táblázat utolsó előtti eleme a korábbi államisággal kapcsolatos emlékezetre hívja fel a figyelmet. Kutatásunk során sok olyan helybelivel találkoztunk, akik születésüktől fogva Horvátországban élnek, mégis magyar anyanyelvűek (ez adódik a falu magyar jellegéből, illetve abból, hogy a vegyes házasságok aránya kisebb volt), tehát az anyaországgal való kapcsolattartás, emlékezet maradéktalanul megvan, annak ellenére is, hogy az egyén egy másik ország állampolgára.

A fent bemutatott elméletek, és koncepciók nagyrészt az amerikai társadalomra vonatkoztak, amelyek, mint elméleti keretek fontosak, viszont sok Európai, Közép-Európai viszonyt nem tisztáznak, valamint e viszonyokra nem alkalmazhatók teljes egészükben. A Közép –vagy inkább Kelet-Közép-Európai asszimiláció-felfogások különbségeit egy 1991-es magyarok által végzett szlovák kutatással próbáljuk meg érzékeltetni, ahol nyolc kérdésben foglalták össze a nemzetiséggel, saját identitással, asszimilációval kapcsolatos homlokpontokat (Garami-Szántó 1991). A nyolc kérdés a következő: 1: Milyen nemzetiségűnek tekinti magát? 2: Mit tekint anyanyelvének? 3: Olvas-e szlovák nyelvű sajtót? 4: Milyen nemzetiségűnek tartja a falu, ahol él? 5: Melyik nyelvet beszéli jobban: a magyart vagy a szlovákot? 6: Milyen

nyelven beszél a faluban szlovák ismerőseivel? 7: Milyen nyelven beszél otthon a családjával? 8: Gyermekei tudnak-e szlovákul?

Az első kérdés rögtön az identitástudatra kérdez rá, aminek egyik legfontosabb indikátora a nyelv (második kérdés). Nyelvre vonatkozó, nem ennyire explicit kérdés továbbá az ötös, illetve az utolsó kérdés reflektál a gyerekek nyelvtudására is, ami fontos pontja az asszimilációnak, hiszen –főleg a vegyes házasságokkal- a gyerekek nyelvtudása, valamint anyanyelve a többségihez kezd el alkalmazkodni. A nyelv, mint egyik dimenzió mellett megjelenik a kulturális gyakorlat, valamint a nemzeti öntudat dimenziója is (Garami-Szántó 1991). További értelmezésbeli eltérés –az amerikaihoz képest- fűződik Szilágyi N. Sándor nevéhez, aki az erdélyi magyar közösségek fogyása kapcsán állapította meg, hogy *„asszimiláció minden olyan folyamat, amelynek eredménye egy nyelvi, etnikai, vagy felekezeti kritériumok szerint meghatározott populáció lélekszámának és/vagy reprodukciójának egy másik, ugyanolyan kritériumok szerint meghatározott populáció javára történő csökkenése.”* (Szilágyi 2002). A fentiek alapján tehát az asszimiláció nem egyéni, hanem csoportos („populáció”) szinten kerül meghatározásra.

Az asszimiláció kérdéskörét ebben a fejezetben néhány elméletalkotó szemszögéből közelítettük meg, a fent bemutatottak mintegy keretet szolgáltatnak a továbbiakban.

2.1 A „híd” szerepe a horvátországi magyarok életében:

Az asszimiláció kapcsán már érintettük a híd fogalmát az asszimiláció során, illetve Hess ezt a szerepet a vegyes házasságoknak tulajdonítja. Azonban a fogalom ennél összetettebb, szerteágazóbb. A „híd” képe arra utal, hogy a nemzetiség a többségi társadalomba való integrálódása során találkozik olyan elemekkel, amelyek egyfajta hidat képeznek közte, és a többségi nemzet között. Ezek az elemek a következők lehetnek (Fehér 1993). Legalapvetőbb formája a nyelv, amelyet az asszimilációnál is fontos sarokpontként kezeltünk. A vizsgált területen, illetve általánosságban a Horvátországban élő magyarok körében fontos a kétnyelvűség. Ennek okai, hogy a faluban nincs lehetőség a magyar nyelv intézményi szinten történő használatára, tehát az ott lakók a városban tudják ügyeiket intézni, horvátul. A nyelv ápolásának fontos pontja a nemzetiségi iskola. Az erre irányuló kezdeményezések a faluban ugyan célt értek, viszont a továbbtanulásnál már nem ilyen egyszerű a választás. A kétnyelvűség a kettős kultúra egyik alapkérdése. A kétnyelvűség az a jelenség, amikor egy csoport a mindennapi, csoportok közti kommunikációban használ két nyelvet, tehát itt nem az egyének kétnyelvűségéről van szó, hanem az egyes nemzetiségek nyelvhasználatáról (Fehér

1993). Ennek feltétele a szoros társadalmi érintkezés. A kétnyelvűség kapcsán a leggyakoribb jelenség, amikor a még tanuló diák a többségi nyelvet jól, a magyart (vagy bármilyen nemzetiségit) rosszul beszéli. Erre a faluban is sok példát találtunk. Elmondható tehát, hogy a nemzetiségi tanulók nagy része nem beszéli jól saját anyanyelvét (bár a fenti szerzők elméletei alapján kirajzolódhat az a kép is, hogy ekkor már a gyerek mást tekint anyanyelvének). A híd alapvető eleme a nyelv. Ma már nem jellemző az anyanyelv erőszakos háttérbeszorítása, azonban indirekt módon jelen van, pl.: utcanevek, valamint műemlék feliratok egy nyelven történő kiírásával. A faluban ez ugyan nem jellemző, mindenhol teljesül az utcanevek magyar kiírása, valamint a műemlékeknél is fontos szempont a kétnyelvűség, azonban a szolgáltatások tekintetében, és elérésében már csorbul a nemzetiségi nyelv használatának lehetősége. Gondolhatunk itt a már említett közügyek intézésére, vagy akár a postásra is, aki például ott jártunkkor egy csomagot kézbesített, amit a lakó nem várt. Az egyszerű kérdést azonban horvátul kellett feltenni a postásnak. Ezen a ponton a nyelvgyakorlás már csorbát szenved. Ilyen módon a nyelvgyakorlás legkisebb eleme, és helye a család, valamint a helyi közösség. Másik fontos kérdés, hogy az adott nemzetiség a befogadó ország belügye-e. Minden aktuálpolitikai áthallás nélkül mondhatjuk, hogy a kelet- és közép-kelet-európai országok hosszú ideig háttérbe szorították a nemzetiségeket. A Magyar Népköztársaság például a nemzetiségi kérdést, egyértelműen a befogadó ország belügyének tekintette (Fehér 1993). Mára a helyzet nagymértékben változott, amely változást az intézmények, illetve helyi szervezetek részről látni is fogjuk.

2.2 Fenomenológiai nézőpont:

A szociológia, különösen az amerikai szociológia korai szakasza kettős céllal lépett fel, mely cél az volt, hogy a szociológia egyszerre legyen tudomány és a társadalmi reformok eszköze (Wagner 1984, 118). A fenomenológia Edmund Husserl definíciója alapján: "

Fenomenológiának nevezik a századforduló idején a filozófiában érvényre jutó újfajta leíró módszert, valamint a belőle kifejlődő a priori tudományt; az utóbbinak az a rendeltetése, hogy szigorúan tudományos filozófia elvi organonja legyen, s következetes alkalmazása révén valamennyi tudomány módszertani reformját lehetővé tegye". A meghatározásban benne van a leíró jelleg. Husserl szerint a megismerés szempontjából a körülöttünk levő világ adott, tehát a megismerés nem az anyagi világra irányul, hanem a tudatra (Husserl 1984, 70). A definíció másik fontos elem az a priori, azaz a tényeket megelőző jelleg. A fenomenológia meghatározása, illetve később a társadalomtudományokba való átültetése során –ahogy jelen kutatásunk számára is- a fő szempont az „életrajzi helyzet”, azaz, mindenki eltérő módon

találja meg a helyét az életvilágban (társadalomban), melynek eszköze a közös nyelv adott formái, valamint az életről alkotott magyarázó, normatív értékelés (Wagner 1984, 134). Az életvilág Husserl szerint az interakciókon alapul, tehát fontos, hogy a benne résztvevők megértessék magukat, cselekedeteiket ekképpen tervezzék meg. Mondhatnánk, hogy témánk szempontjából a husserli gondolat pozicionálja az asszimilációt, tehát az interakciók révén előrevetíti azt. Azonban a megértés „szintje” az egyének céljainak megfelelően alakulnak, tehát *„az egyéneknek csak annyira kell egymást megérteniük, amennyire ez szükséges ahhoz, hogy valamely helyzetben való közös vállalkozás során kielégítő eredményhez jussanak”* (Wagner 1984, 134). Látható tehát, hogy egy sajátos megközelítéssel állunk szemben, amely figyelembe veszi az életvilág adottságát, és ehhez mérten helyezi el benne az egyéneket, akiknek interakcióikban figyelembe kell venniük ezeket az elemeket. Schütz az életvilágot interszubjektívként írja le, és alapvetésként fogalmazza meg, hogy az egyének számára egy közös értelmezési keretet képez, amely értelmezési keret hatással van a társadalmi cselekvésekre. Az életvilág összességében tehát az a társadalmi szintér, amit cselekedeteink megvalósításához folyamatosan módosítunk, viszont az életvilág is módosítja cselekedeteinket (Schütz-Luckmann 1984, 273). Kutatásunk szempontjából ez a történeti kitérő azért fontos, hogy eljussunk arra a megállapításra, hogy a nemzetiségi lét befolyásoló tényezőként lép fel, ugyanakkor a közösség, és a „mindennapi” interakciók szerepe a tekintetben fontos, hogy az egyén cselekedetei ne változzanak, ami az identitásvesztést megakadályozó folyamatként lép fel. A fenomenológia az életvilágot tehát adottnak tekinti, és ebbe helyezi azt az egyént, akinek cselekedeteit befolyásolja az életvilág (és fordítva is). Az interszubjektív életvilág jelen esetünkben egy másik ország, amely nagyban befolyásolja az egyént. Az életvilág azonban egy közös értelmezési keretet alkot, tehát az egyének hasonlóképpen érzékelik azt, ami jelen esetben koránt sem biztos, hiszen ha például csak a nemzetiségre gondolunk, a hozzá elsőként rendelt fogalmak, mint pl.: hazaszeretet, nemzetiségi tudat, összetartozás stb. ebben az esetben nem, vagy csak részben valósulnak meg, tehát a másik országban élő előny tudatában eltérő lesz az életvilág értelmezése. Ez az értelmezés, illetve az abból eredő különbségek a vizsgált falu magyarjaiban is megtalálhatók voltak, ami több dologban is megnyilvánul. Először is a közösségben. A falu zárt, az emberek nem találkoznak gyakran más magyarokkal, aminek eredménye a közösség féltése lett, például a gyerekek számára a magyar iskola fontosságának kihangsúlyozásával. Az általuk közösen látott életvilág megőrzése a cél.

A továbbiakban bemutatjuk a fenomenológia értelmezési keretében maradv a házasságok szerepét. A témát már, a vegyes házasságok vonatkozásában érintettük már, azonban következő fejezetben az egyén, illetve az egyéni identitás szempontjából vizsgálódunk.

2.3 A házasság szerepe:

A házasság, és annak intézménye kapcsán többen megfogalmazták már, hogy fontos szerepe van az egyén, társadalomba való integrálódása szempontjából, és a durkheimi fogalomkörben pedig a család menedéket nyújt az anómia elől. A téma megközelítéséhez fontos azonban megértenünk az egyének társadalomban betöltött szerepét, illetve, hogy határozza meg az egyén saját magát. Ennek fontos eleme, hogy a világot az egyénnek folyamatosan magára kell vonatkoztatnia, annak érdekében, hogy azt sajátjának érezze, hiszen –az alapvető életútbeli eltérések mellett is-, „közmegegyezés” áll fenn arra vonatkozóan, hogy egy társadalomban mekkora különbségek lehetnek (Berger-Hansfried 1984, 432). A közmegegyezés, mint az előző gondolat kulcsfogalma, arra utal, hogy a két szerző tanulmányában központi helyen szerepelnek, és egyfajta rendezőelvként is funkcionálnak a tapasztalatok cseréi, az interakciók, amely interakciók a különbségek növekedésével csökkennek. Az interakciók fontos pontjai a hitelesítésnek, azaz, hogy az egyén magáénak érezze a körülötte levő világot. Ez a gondolatmenet az általunk vizsgált település szempontjából is fontos, hiszen a falusi, helyi közösségen kívül nincs a közelben más magyar nemzetiségű település, ami lehetővé tenné egy nagyobb közösség kialakítását. Emiatt sokkal jobban felértékelődik a helyi közösség szerepe, mert a másokkal való folyamatos kapcsolattartás integrálja az egyént a társadalomba, míg e kapcsolatok hiánya anómiába taszítja (Berger-Hansfried 1984, 434). Ezen a ponton kapcsolódunk a fent meghatározott témához, a házassághoz, ugyanis a házasság, mind a kapcsolatok, mind a hitelesítő funkció szempontjából is kiemelt helyet foglal el az egyén életében, ugyanakkor a társadalmi kapcsolatok szempontjából ez a legátláthatatlanabb, a jövőt tekintve, habár a gyerekek későbbi érkezése csökkenti ezt a fajta átláthatatlanságot. A fent említett hitelesítő funkciók között azonban vannak különbségek. A társadalmat az egyének, cselekedeteikkel igazolják vissza saját maguk számára, amely cselekedetek közül is a házasság fontos helyet foglal el, hiszen nem csak a hitelesítő funkció valósul meg, hanem az egyénben is egy helyzetdefiníciós változást indukál. A házasulandó feleknek ugyanis múltjuk nem közös, habár általában azonos szerkezetű (hasonló társadalmi helyzet miatt), mégis kapcsolatuk révén saját helyzetük újraértelmezésére kerül sor (Berger-Hansfried 1984, 432). A házasságok, a társadalmi feltételek változásával jelentős átalakuláson mentek keresztül, melynek során az egyén szerepe központivá vált. Az ipari társadalom hozta

új helyzetekben gyökerező változások kiszélesítették a korábbi társadalmi valóságot, az egyént pedig gondolkodásmódjában változtatta meg. A sok rétű, átláthatatlan viszonyok tömkelegében az egyén elveszik, jelenléte nem fontos, ami azt eredményezi, hogy a házasság lett az egyéni önmegvalósítás legfőbb terepe. Ez a változás eredményezi azt, hogy a társadalom tagjai újraértelmezhesék magukat, és ne szigetelődjenek el amiatt, hogy egyéni cselekedeteiknek kevés szubjektív felhangja lesz (Berger-Hansfried 1984, 432), vagy más szavakkal: „(...) rendszerint kizárólag a privátszférában teheti meg az egyén, hogy vegyen egy darab valóságot, és azt a maga világává gyúrja.” Láthatjuk tehát, a házasságok, a privátszféra szempontjából központi szereppel bírnak, illetve egyéb, más kapcsolatok (pl.: baráti, szomszédi stb.) gyűjtőpontjai is. E gondolatnál vetődhet fel a kérdés a házasságok társadalom belüli szerepének változására vonatkozóan. Az ipari forradalom előtt a házasság szorosan összekapcsolódott a családdal, s szorosan integrálódott egy kisebb közösségbe. A család, és a kisebb közösség kapcsolatának szorosságát jelzi a fizikai tér jellege is, azaz például több generáció egy háztartásban élése. Ez a szorosabb kapcsolat olyan ellenőrző mechanizmusként szolgált, amely mára szinte kizárólag az elkülönült családokra korlátozódott, ráadásul teljesen eltérő, családonként változó formában. Emiatt ma a családok olyan szempontból nehezebb helyzetben vannak, hogy saját maguknak kell megalkotni, felépíteni saját világukat (Berger-Hansfried 1984, 432). Mindezen változások mellett a társadalmi kapcsolatok objektíválódást igényelnek, melynek mértéke a társadalmi kapcsolatok számától, valamint intenzitásától függ. A házastársi kapcsolatok monogám jellegéből adódóan a számbeli hiányt a felek intenzitással pótolják. Láthatjuk tehát, hogy a házasság kiemelten fontos a modern társadalmakban, mind a társadalmi visszaigazolás, mind pedig a saját privátszféra „megteremtése” szempontjából. Azonban ennek az újradefiniálásnak elengedhetetlen eleme a másik fél. A két fél megváltozik, a házasság után máshogy kezdik el tapasztalni a világot, valamint saját magukat mindig össze kell egyeztetni a másikkal, figyelembe kell venni. E folyamat azonban észrevétlenül, nem tudatosan zajlik, az egyénnek a kialakított kapcsolatban nem elsődleges célja egy saját világ kiépítése (Berger-Hansfried 1984, 432). Az etnikai házasságoknál, amely vizsgálódásunk szempontjából fontos, elmondható tehát, hogy az egyéni identitás változásával jár, a felek identitásbeli közeledése – már pusztán csak a nyelvi különbségek nyomán-, jelentős változásokat idéz elő a saját világ kialakítása során, amelynek eredménye lehet az asszimiláció, kiváltképp a gyerekek esetében. A családhoz, mint ahogy már említettük, gyűjtőpontként kapcsolódnak a baráti, kisebb közösségi kapcsolatok, amelyek a házassággal szintén újraértelmeződnek. A felek tehát nem tudnak ugyanúgy tekinteni korábbi kapcsolataikra, mint azelőtt (Berger-Hansfried 1984, 432).

Ez, a vizsgált területen is megfigyelhető, hiszen a vegyes házasságban élők (ahol többségében a férj a magyar) gyerekeiben a horvát identitás a domináns, a magyar felek pedig az esetek többségében nem érintettek jelentős mértékben a helyi magyarokat tömörítő szervezetekben (gyakran a gyerek sem jár magyar iskolában). Ez a változás rámutat, ha nem is az asszimilációra, de az identitás átalakulásra, hiszen –ahogy már említettük- az identitás megőrzésének nagyon fontos eszköze, illetve színtere a közösség, és az azt tömörítő szervezetek. Legalapvetőbb példaként szintén az oktatást hozhatnánk fel. A vegyes házasságban élők, gyerekeiknek többnyire horvátországi jövőt képzelnek el, lazábban kezelik a magyar gyökereket (pl.: a magyar szülő is horvátul beszél gyerekével), míg a magyar szülők a magyar anyanyelvű oktatás biztosításán fáradoznak. Nem jelenthetjük ki azonban, hogy a vegyes házasságok visszafordíthatatlan velejárója a nemzetiségi fél identitásvesztése, azonban a kapcsolat a társadalomban való elhelyezkedés, valamint visszaigazolás szempontjából jelentős volta miatt alakító tényezőként lép fel, mely tényező nem csak a nemzetiségi fél, a házasság során felépített saját világát befolyásolja, hanem a befogadó országról kialakított képet is jelentős mértékben módosítja. Ezen módosulások segíthetik elő az asszimilációt és idézik elő az identitásvesztést.

2.4 Gyerekszocializáció:

A fent tárgyalt házasságról szóló rész alapján a következőkben a gyerekvállalás, és az intézmények kialakulásával foglalkozunk. Ennek alapja az a gondolat, amit a fenomenológiai részben kihangsúlyoztunk, jelesül a társadalmi valóság, az élettér adott, hat az egyénekre. Az intézményesülést elsősorban a család szempontjából, valamint a gyerek szempontjából vizsgáljuk, azaz igyekszünk feltárni a fent említett szülők által újradefiniált valóságot a gyerekek szempontjából.

Minden intézmény alapeleme a tipizálás (Berger-Luckmann 1984, 332). A tipizálás révén megszokás alakul ki, amely megszokás megadja a tevékenységek irányvonalát, minimalizálja a döntéskényszeret, azaz nem kell minden helyzetet minden alkalommal újradefiniálnunk. Az intézményeket konstituáló erő tehát a tipizálás, ahol nemcsak a cselekvések típusai közösek, de a cselekvők is, tehát az intézmény hozzáférhető az adott társadalmi csoport minden tagja számára (Berger-Luckmann 1984, 332). Jelen esetben példaként mondhatjuk, hogy a magyar nyelvű énekkar minden ott élő, a magyar nemzetiség „csoportjába” tartozó egyén számára elérhető, amely intézmények önmagukban foglalják a deklarációt, azaz bizonyos számú egyén, bizonyos tevékenységet végez. Ennek alapján az intézmények önmagukban foglalnak egy bizonyos mintát, amit a tagok követnek. Ez a minta vizsgálatunkban az identitás. A

magyar intézményekben történő szerepvállalás a magyar nemzet tagjaként definiálja az egyént, aki, hogy ellássa a feladatát (akár közösségi munkát végez, akár az előbb említett énekkarban énekel), ennek megfelelően cselekszik, hiszen az intézmény magában foglalja az irányt, amit tagjai követnek. Ez a fajta tipizálás az egyének szintjén is elkezdődik, habár esetünkben kissé tovább tart. Feltételezzük, hogy két, történelmileg eltérő társadalmi világból érkező egyén találkozik. Kettejük kapcsolata, az eltérő társadalmi valóság miatt olyan helyzetben kezdődik, amiben egyik fél sem tudja intézményesen meghatározni a másikat. Ilyen módon a tipizálásra csak akkor van lehetőség, ha mindkét fél megfigyeli a másikat, és ezen megfigyelések alapján alakítják ki egymásban azt a tipizálást, hogy mely tevékenységeket végeznek közösen, és melyeket együtt (Berger-Luckmann 1984, 337). A gyereknevelés, valamint a családalapítás azonban egy új helyzetet hoz létre, melyben megváltozik a szülők helyzete, illetve a fent tárgyalt intézményesülés a gyerek számára megkezdődik. A gyermeket vállaló felek alakítják közös világukat, melyben tipizálják a cselekedeteket. A fenti részben beszéltük a családok nehéz helyzetéről abban a tekintetben, hogy egy saját, önmegvalósításuk helyéül szolgáló világ felépítése vár rájuk. A gyermekvállalás ilyen szempontból könnyíti helyzetüket, hiszen a gyerekek a társadalom azon kapaszkodói, amelyekkel az egyén még inkább visszaigazolhatja saját magát a társadalomban. A gyermekvállalás előtt a felek csakis maguk voltak felelősek saját világukért, ők alakították azt. A tipizálás révén azonban a gyermekvállalás az „*ezt már csináltuk*” fajta gondolkodást átalakítja, a társadalmi önigazolás révén, aminek értelmében az „*ez a dolgok rendje*” lesz belőle. Az átalakulás mentén az általuk alakított világ nem lesz már olyan képlékeny, nem lehet olyan könnyen változtatni rajta (Berger-Luckmann 1984, 340). Ezen a ponton érkeztünk el a gyermekek identitástudatának taglalására. A születendő gyerek a szocializáció révén alakít ki magában egy képet identitására vonatkozólag, amely kép ugyan változhat, viszont megszilárdult formájában (főleg ha az anyaországban marad) jó eséllyel megmarad. A gyermek szocializációjának már a korai szakaszában kialakul, hogy az általa látott világ, a világ, melyet a szülők adnak át. Ez a világ a gyerek számára az elsődleges, itt próbál meg tájékozódni. Ezen a ponton két megállapítást is tehetünk. Az egyik, hogy a gyermek számára az életvilág adott, tehát a fentebb taglalt elméleti keretet, miszerint a társadalmi valóságot nem mi hozzuk létre (habár sok esetben visszaigazolásunkkal konstituáljuk azt) igazoltuk, másrészt a szülők által létrehozott világ nagymértékben befolyásolja a születendő gyerek identitását, amely később állandósulhat.

Esetünkben tehát a vegyes házasságok az asszimilációt nagyban elősegítő folyamatokként jelennek meg, mely folyamatok, gyakran nem tudatos módon éreztetik hatásukat. A fenti fejezetek alapján elmondható, hogy a világ, még ha sokszor önigazolások folyamataként is épül fel, érzékelése –különösképpen abban az esetben, ha ez a társadalom a sajátos környezetüktől eltérő elemekből épül fel-, ugyanúgy hat az egyénre, mint az egyén a társadalomra (habár itt érezhető a hatásbeli különbség). A házasság során pedig a felek egyéni világuk megteremtésével létrehoznak egy olyan valóságot, mely valóság miatt a társadalmi világ többi részében betöltött szerep szubjektív szerep, és e szerepek kicsinysége nem kap olyan nagy hangsúlyt. A házasság során alkotott privátszféra képlékenysége, formálhatósága, a gyerekek érkezésével szilárdul meg. A gyerekek a valóságot készként kapják, valamint kiemelten fontos számukra a szülők interpretációja, hiszen a még ki nem forrott személyiségük, valamint identitástudatuk hiányában a szülői világ alapot képez, minden más, a világról alkotott kép egy formálódó premissza. A szocializáció során a gyerekek a világot objektív tényként fogadják el, és szubjektív valóságként teszik belsővé azt, amely belsővé tétel egész életükben elkíséri őket.

3 Népszámlálási adatok:

A következő fejezetben a statisztika oldaláról kívánjuk bemutatni a magyarság számának alakulását, amely alakulás igen sokat változott az elmúlt évtizedekben. A számarányok tekintetében a magyarság Horvátországban nincs jelentős mértékben, azonban kialakultak jellegzetes magyarlakta települések, amelyek többségében magyar falvak, gyakran földrajzilag is közel fekszenek egymáshoz (kivéve az általunk vizsgált falut, Újbezdánt). A legtöbb ezekből a településekből Baranyában található, valamint a magyar nemzetiségek nagy része is ezeken a területeken él.

A horvátországi magyarság száma, összetétele nagyban változott az elmúlt években. Témánkhoz kapcsolódóan kiemelnénk az elmúlt évtizedek népszámlálást, annak érdekében, hogy lássuk mennyit változott a magyarság száma az elmúlt időszakban. Kiemelt figyelemmel kezeljük azonban az 1991-es, 2001-es, valamint a legutóbbi, 2011-es népszámlálást, amelyek mind időben, mind egy nagyon fontos eseményhez köthetően (Délszláv háború) jól tükrözik a magyarság helyzetét, számarányát. A Horvát Statisztikai Hivatal adatsorai segítségével vizsgáljuk az elmúlt időszakot, két szempont szerint is. Az adatok, bemutatják egyfelől a nemzetiség szerinti adatokat, másfelől pedig az anyanyelv szerinti adatokat is. A különbség abból a szempontból is fontos, hogy a magyarság bizonyos része nemzetiségileg magát magyarként

pozicionálja, azonban anyanyelvnek mást tart, illetve ezen állítás ellentéte is fennállhat (2.; 3. ábra).

Az első, általunk vizsgált év 1971. Ekkor a magyarság száma Horvátországban 35.488 fő volt, ami a horvát nemzetiségek 0,8%-át tette ki. A táblázat adatai alapján 1971-es népszámlálási évben a legnagyobb számban levő nemzetiség a szerb volt, számuk meghaladta a hatszázezer főt is. 1971-ben az ország népessége 4.426.221 fő volt, amely számból 3.513.647 fő volt horvát nemzetiségű (a '71-es népszámlálás nem jelzi külön a nemzetiségeket anyanyelv szerint). A következő vizsgált év 1981, amikor is a magyarság száma nemzetiség szerint 25.439 fő volt, ami jelentős számbeli csökkenés volt, aminek megfelelően az arány is 0,55%-ra esett vissza, habár az előző évtized 0,8%-os aránya sem volt jelentő. Az 1971, és '81 között bekövetkezett több, mint 10 ezer fős csökkenés után viszonylag egy stagnáló aprózódás indult meg a horvátországi magyarok körében, aminek következtében 2011-ben a magyarság száma 14.048 fő volt, ami 0,33%-os arány. 1991, és 2001 között bekövetkezett egy nagyobb arányú, majdnem 6 ezer fős csökkenés, amely csökkenés okának egyértelműen a háború mondható, illetve az elmenekült magyarok közül sokan nem tértek vissza Horvátországba. Az anyanyelvek tekintetében azonban még ennél is nagyobb változás volt megfigyelhető. A vizsgált 1991-es évben magyar anyanyelvűnek 19.684 fő mondta magát Horvátországban, ami 0,41%-os arány volt. Ez a szám 2001-re 12.650 fő lett, amely már csak 0,19%-os arányt jelentett. Ez a legnagyobb mértékű csökkenés a vizsgált időszakokban. Nemzetiségre való tekintet nélkül azonban fontos megjegyezni, hogy az ország lakosságának száma 1991, és 2001 között nagymértékben megcsappant. 1991-ig egy biztos növekedés figyelhető meg (2-es ábra), majd 2001-re a népesség majdnem 400 ezer fővel csökken. Ez a csökkenés azóta is tart (hasonlóan a többi európai országhoz). Anyanyelv szerint 1991-ben közel 20 ezren voltak (3-as ábra), ami a nemzetiséghez képest jelentősen kisebb arány. A vallási megoszlás tekintetében 16.184 fő vallotta magát római katolikusnak, 5572 reformátusnak, míg 411 fő ateista volt. Területi megoszlás tekintetében a vizsgált évben a magyarok 64%-a falvakban élt, illetve a magyar lakosság 42%-a a mezőgazdaságban dolgozott. A magyarok különösen az államigazgatásban voltak alulreprezentáltak, ami visszavezethető az előbb említett két tényezőre, a falusi magyarság magas arányára (9 település abszolút magyarlakta volt), és a mezőgazdaságban foglalkoztatottak magas számára is. Már 1991-es népszámláláskor is gyakran számítottak a vegyes házasságok, arányuk 50% körüli volt. Fontos megjegyezni, hogy a legtöbb magyarlakta település a Drávaszögben helyezkedett el (Hagyaték: 2011, V. évf.).

A 2001-es év népszámlálása tovább erősített egy olyan jellegű számbeli változást, amely már a korábbi években is megfigyelhető volt, jelesen a horvátországi magyarság fogyását. A 2001-es adatok alapján a magyar nemzetiségűek száma mindössze 16.595 fő volt, az anyanyelvi magyarok száma pedig 12.650 fő².

A bemutatni kívánt harmadik népszámlálás 2011-ben zajlott. A horvátországi magyarok száma, nemzetiség szerint 2011-ben 14048 fő volt, ami 2001-hez képest egy újabb fogyást mutat (2. ábra). A nemzetiségi hovatartozástól különbözhet az anyanyelv. A vizsgált, 2011-es évben anyanyelv szerint Horvátországban 10231 fő vallotta magát magyarnak, ami a nemzetiségi magyarság számarányával összevetve egy 3817 fős különbséget jelent (3. ábra). A különbség abból a szempontból is fontos, hogy a magyarság bizonyos része nemzetiségileg magát magyarként pozicionálja, azonban anyanyelvnek mást tart. Az állampolgárság tekintetében már más a helyzet. A népszámlálási adatok elején látható, hogy az országban élő, több, mint 4 millió nemzetiség, valamint etnikum közül nagyon sok a kettős állampolgár, szám szerint, a 4.284.889 főből 4.259.476 fő kettős állampolgár, tehát mindössze 25.413 fő nem kettős állampolgár. Ez az adatsor a magyarokra nézve 325 főt jelent, tehát 325 magyar nem rendelkezik horvát állampolgársággal (4. ábra).

4 Jugoszlávia történelmi, politikai képe:

A szocialista típusú, Kelet-, és Közép-Kelet-Európai rendszerek felbomlásának okai, és előzményei nem csak a második világháború végén kialakult viszonyoknak köszönhető, gyökerei az első világegyeztetés ebből a szempontból lezáró versailles-i békeszerződésig nyúlnak vissza (Sokcsevits 1997). Az etnikai határok figyelmen kívül hagyó békeszerződés új viszonyokat alakított ki, az itt élő nemzeteket egy új államszövetségbe kényszerítette. A területen élő nemzetek gyökerei egészen a középkorig nyúlnak vissza. A frankok által megtérített horvátok a kereszténységhez, a katolikus valláshoz kapcsolódtak, míg a Bizánc által megtérített szerbek az ortodox kereszténységhez kapcsolódtak. Ennek mentén a horvátok a nyugat-európai civilizációhoz, és politikai áramlathoz kapcsolódtak, míg a szerbek Bizánc mögé sorakoztak fel. Ezen „választás” nyomán, ahogy látni fogjuk a nyelvi rokonságtól függetlenül a két nép kultúrájában, hagyományaiban, politikatörténetében erőteljesen különbözik. Tovább árnyalja a képet, hogy az ezen a területen élő eredetileg katolikus bosnyákok a török megjelenése tán nagyszámban tértek át az iszlám hitre. A szlovénok

² Forrás: Government of the Republic of Croatia

kezdeti államalapítási kísérletei a német terjeszkedés miatt nem teljesedhettek ki. Az Oszmán birodalom a 15. században bekebelezte az akkori szerb államot, Boszniát, Macedóniát, valamint Crna Gora-t, azaz a mai Montenegrót. A török uralom alatt fogalmazódott meg a délszláv egység, a későbbi jugoszlavizmus eszméje. A horvát-magyar kiegyezéssel az eszme háttérbe szorult, és csak a 20. században éledt újjá, 1918-ban, a szlovén, horvát, szerb egységes állam révén (Sokcsevits 1997). Az első Jugoszlávia 1941-es szétesésének több oka is tulajdonítható, köztük az etnikai heterogenitás, illetve a szerb nacionalizmus. Mindezek ellenére Jugoszlávia 1945-ben „újra” megalakult Jugoszláv Föderatív Népköztársaság néven, amely névből is kirajzolódik a kommunista befolyás.

A felbomláshoz vezető, a közösség etnikai keveredéséből adódó folyamatok már egy évvel Tito halála után, 1981-ben elkezdődtek, melynek legkritikusabb pontja Koszovó volt. A szerbek számára Koszovó történelmi jelentőségű, a szerb nemzetiség központját alkotó terület volt. A területen egy demográfiai robbanás következtében jelentősen megnőtt az albánok száma, ami miatt az albán többség nemzeti mozgalmat indított a tartomány köztársasági rangra emeléséért (Juhász 1997). Az albán többség törekvése egy új erőt adott a szerb nacionalista törekvéseknek. A szerbek összeállítottak egy vitairatot, ami a későbbiekben lényegében a szerb nemzetiség legfontosabb törekvésévé vált: *„A szerb nép teljes körű nemzeti és kulturális integrációjának megvalósítása, függetlenül attól, hogy mely köztársaságban vagy autonóm tartományban él, a szerbek történelmi és demokratikus joga.”* (Sokcsevits 1997: 29).

Láthatjuk tehát, hogy Jugoszlávia „utolsó szakasza” a kommunista érával kezdődött. Azonban nem lehet azt mondani, hogy a felbomlásnak nincsenek egyéb okai. Ezen okok a középkortól indulnak, és a magukban foglalják a két világháború eseményeit is. A következő fejezetben a tagköztársaságok bemutatásával, valamint az eltérő –gyakran ideológiai alapon szerveződő- jövőképekkel kívánjuk érzékeltetni a felbomlás szerteágazó okait.

4.1 A tagköztársaságok:

Jugoszlávia felépítését tekintve nyolc föderális egységből, hat tagköztársaságból állt, illetve Koszovó és a Vajdaság, autonóm tartományjaiból, melyek függetlenségét Milošević 1989-ben gyakorlatilag felszámolta. A felbomlást, és a háborút vizsgáló elemzések központi témája a heterogenitás és az eltérő fejlettség. Ez utóbbi szempontjából Jugoszlávia egy északi, és egy déli részre bontható.

Az északi részen a gazdaságilag fejlettebb, a nyugati párbeszédbe leginkább bekapcsolódó, illetve Közép-Európához legjobban kapcsolódó terület Szlovénia és Horvátország voltak. Horvátország gazdasági nehézségeit ellensúlyozta a hozzá tartozó tengerpart. A fejlettebb régiókhoz hozzásorolhatjuk még a Vajdaságot is. Ezeken a fejlett területeken a függetlenedni vágyást a gazdasági motivációkon, és érdekeken kívül még két fontos folyamat is elősegítette. Az egyik az 1990-es években Európában lejátszódó folyamatok, jelesen a bipoláris világ felbomlásával a Szovjetunió gyengülése, valamint a keleti blokk országainak rendszerváltásai. A rendszerváltás, és az új irányvonalak megjelenése nagy hatással volt a fejlettebb tagköztársaságokra, ugyanis a térség már az 1970-es évektől folyamatosan leszakadóban volt, elmaradtak a reformok, csökkent a nyugati export.

A déli területeken az elmaradottságnak több oka volt. Macedónia és Montenegró kis területük miatt gazdaságilag jobban elmaradtak, fontosabb volt nekik Jugoszlávia, és a tagállamiság. Ezen felül Montenegró esetében megemlíthető, hogy Szerbia szövetségese volt, ami gazdaságilag ugyan közepesen fejlett volt, viszont itt volt a legerősebb a nacionalizmus. Bosznia-Hercegovina gazdasági elmaradottsága, valamint heterogenitása miatt sorolható ide. Vegyesen, területi keveredésben éltek itt szerbek, horvátok, és muzulmánok. „*Bosznia-Hercegovina önmagában is egy kis Jugoszlávia volt.*”³ A térség legkérdésesebb pontja, mind gazdasági, mind etnikai, identitásbeli tekintetben is Koszovó volt. Gazdaságilag a legfejlettebb térségnek mondható, valamint etnikailag is kevert volt, ami már önmagában feszültségeket okozott, hiszen Koszovó a szerbség fontos központjának számított, ami történelmi okokra vezethető vissza. A térség visszaesése megmutatkozott a nagymértékű inflációban is. A válságkezelés egyik eleme volt az import visszaszorítása, ami azonban áruhiányhoz vezetett, több általános fogyasztási cikkhez nem lehetett hozzájutni. E hiány keretében nem lehetett kapni például kávé, ami nagy feszültségeket váltott ki (Sokcsevits 2011).

A változások, az eltérő fejlettségi szint, illetve a rendszerváltások gyakorisága miatt kialakuló nyugat európai párbeszéd nyoman két fontos fogalommal ragadhatók meg a tagok törekvései. Az egyik a renacionalizáció, illetve az europanizálódás (Juhász, Márkus 2003). A két jelenség jól tükrözi a tagköztársaságok eltérő érdekeit, amelyek a nemzetiségi kérdések mellett, gazdasági alapon mutatkoztak meg. E két jelenség mellett éreztette ellentétes hatását a tömbpolitika, a korlátozott szuverenitás. Ezen folyamatokra eltérő módon reagáltak a

³ Juhász (1997): A délszláv háború

politikai közösség államai. A horvátok, és a szlovének alapvetően a saját, szuverén államaikban szerettek volna élni, és egy lazább kötődésként megtartani Jugoszláviát. Déli oldalon azonban Macedónia és Montenegró igyekeztek volna fenntartani a föderációt, ugyanis fejlettségük nem tette volna lehetővé a horvát, és szlovén érdekek elfogadását, azok követését. Kis területük miatt ugyanis féltek a lesüllyedéstől. Ezen felül a tagköztársaságokban szétszóródott szerbek törekvései is ellentétesek voltak a horvát, szlovén elképzelésekkel, a szerbek továbbra is egy föderatív államban gondolkoztak.

A fent említett rendszerváltás egy új vonalon kezdte ki az egységes Jugoszláviát. Horvátországban egy függetlenedést célul kitűző politikai elit került hatalomra, Szlovéniában egy nemzeti piacgazdaságot megteremteni szándékozó kormány került megválasztásra, míg Szerbiában az elmaradt rendszerváltás nyomás erősödtek a nacionalista törekvések, melyeket még inkább tovább táplált a katonai erőfölény.

A közösség politikai, gazdasági berendezkedése: pártállami és föderális-önkormányzati típusú volt (Juhász 1997). Jellemző volt a pártállam decentralizálódása, illetve sok technokrata elem jelent meg. Ezek alapján a pártállam többközpontúvá vált. Ennek eredményeképpen a politika, és az ahhoz nagymértékben kapcsolt gazdaság nem integrálta, hanem éppen ellenkezőleg, dezintegrálta a térség gazdaságát. Az 1970-es évek végétől már érezte hatását a gazdasági válság is. A válság mentén még jobban kirajzolódtak a térség –fentebb már említett- egyenlőtlenségei, illetve ezek az egyenlőtlenségek tovább nőttek. 1965-től nagy gazdasági problémákat jelentett az elmaradott régiók támogatása.

4.2 Horvátország gazdasági helyzete Jugoszláviától napjainkig.

Jelen fejezetben a gazdaság oldaláról közelítjük meg, most már csak is Horvátország helyzetét, a Délszláv háborútól napjainkig. A gazdasági oldal abból a szempontból is fontos, hogy belássuk, Horvátország a tagköztársaságok közül az egyik legfejlettebb volt, így a függetlenedést, a lazább kapcsolatot legjobban akaró állam. Ezen, jogszerű törekvéseit figyelmen kívül hagyva alakult ki egy olyan konfliktus, amely máig feszültségek középpontja az ott élő nemzetek számára.

Horvátország gazdasági életét, az ország Jugoszláviai tagköztársaságban betöltött helyétől egészen napjainkig három szakaszra lehet osztani (Hagyaték: 2011, V. évf.).

Az első szakasz, a szocialista Jugoszlávia. 1974-es Tito-i alkotmány szerint Horvátország Jugoszlávia tagköztársasága, aminek értelmében közös a szövetségi államban a hadügy, a pénzügy, és a külügy. Horvátországban már ekkor két fejlődési irány rajzolódott ki. Az egyik

a fővároshoz, Zágrábhoz köthető, a nyugati országokkal összekapcsolódni tudó gazdasági fejlődés, míg a másik irányvonal, a Tengermellék, illetve Dalmácia fejlesztése volt, tehát az idegenforgalom erősítése. A következő ábra jól szemléletes a horvát városok térszerkezeti kapcsolatát (5. ábra). A fő térszerkezeti vonalakkól jól kirajzolódik, hogy a tengerparti városok egymáshoz jelentős mértékben kapcsolódnak, ez a fő irány. Ezen tengerparti városok kapcsolatrendszerében fontos szerepe van Észak-Itáliának is. Látható, hogy az ország északi területei (amelyek egyben az ország legfejletlenebb területei) számára Budapest jelenik meg, mint fő kapcsolati irány, míg a középső területek (illetve Zágráb) Ausztria felé nyitnak. A városhálózat mentén a térszerkezeti kapcsolat már ebben az időben is kirajzolódott, és a kapcsolatok csak erősödtek azóta.

A második szakasz a háború évei, különös tekintettel a horvát szuverenitás éveire. A függetlenségi háború 1991-1995-ig zajlott, aminek eredményeképpen a horvát állam 1996-ban függetlenné vált, és az ENSZ támogatásával megkezdődhetett a térség biztosítása. Kelet-Szlavóniát azonban csak 1998-ban tudták visszaszerezni a horvátok. Ezt a területet a horvát hadsereg szabadította fel, aminek következménye lehet az is, hogy a szerb népesség leginkább itt maradt meg (Hagyaték: 2011, V. évf). A háború súlyos gazdasági következményekkel járt, melynek nagyon fontos eleme volt a turizmus visszaesése. Mindezen veszteségek mellett a horvát gazdaságnak a háború után kellett egy önálló gazdaságpolitikát kialakítani, és az országban a piacgazdaság feltételeit megteremtenie.

A harmadik, és egyben napjainkig is tartó szakasz a függetlenedéssel kezdődik. A háború utáni újjáépítésben részt vett az Európai Unió, segélyszervezetek, illetve jelentős nemzeti forrásokat is bevontak. Az etnikai tisztogatások áldozataul esett falvakban (pl.: Szentlászló, Kórógy, Újbezdán) jelentős számú ingatlan rongálódott meg, vált lakhatatlanná. Az ostromot túlélő városokban (pl.: Vukovár, Eszék) is hasonló mértékű károk keletkeztek az épületekben, műemlékekben, valamint az utakban is. E felújításokra, újjáépítésekre jelentős forrásokat kellett bevonni. Azonban az aknamezők felszámolás még mindig tart. Az általunk vizsgált település lakói a mai napig nem merik használni az erdőt, mondván félnek az aknáktól. A horvát gazdaság meglehetősen hullámzó képet mutat, amelynek oka kezdetben az volt, hogy nem alakultak ki a szocialista ipart váltó nagyvállalatok (Hagyaték: 2011, V. évf). A mezőgazdaságot a gépesítés hiánya jellemezte. A horvát gazdaság 1996 és 2004 között meglehetősen ingadozó volt. Az egy főre jutó GDP (EUR/fő) ugyan 1996 és 2004 között majdnem a duplájára emelkedett: 1996: 3,531, 2004: 6,224. Ezzel szemben a munkanélküliségi ráta a vizsgált időintervallumban csaknem 4%-os növekedést mutat: 1996.

10,0%, 2004: 13,8%⁴. Ezek, illetve a további évek adatait mutatja be a 6. ábra. A horvát gazdaság az adatok alapján 2008 óta növekedik, amelynek egyértelmű húzóereje az idegenforgalom. A válság elsősorban a személyes fogyasztás visszaesésével járt, valamint megnőtt a munkanélküliség (Hagyaték: 2011, V. évf). A turizmus erősségét jó mutatja, hogy a 2013-as évben, több, mint 12 millió turista látogatott el éves szinten Horvátországba, amiből 10 millió külföldi volt (7. ábra).

5 Újbezdán története:⁵

A település 1864-ben alakult, ma pedig a beremendi határátkelőtől nagyjából 5 kilométerre fekszik. Területe mocsaras volt, termelésre nem alkalmas. A Dárdai uradalom a Dráva vizének lecsapolásával akart használható termőterülethez jutni. Ennek érdekében folyószabályozási munkálatok indultak, illetve a település mai területére bácsbezdáni munkásokat hívtak, akik segítettek a lecsapolásokban, valamint a birtokok használhatóvá tételében. Ezek a munkások többnyire elszegényedett, nagycsaládos emberek voltak, vándormunkások, azaz kubikusok. A munkások kezdetben kéthetente jártak haza, majd 1864-ben (közel 10 évvel a munkálatok kezdete után) az uradalom kijelölt nekik 170 katasztrális holdnyi területet, ahol mindenki kapott egy házhelyet, és egy hold művelhető földet. Ennek köszönhetően a munkások, családjakkal együtt ideköltöztek. A földet 1%-os kamatra kapták 300 forintért, aminek a törlesztése nem volt időhöz kötve. Három egymással párhuzamos utcát jelöltek ki, és kezdetben 120 házhelyet. Az alapításhoz köthető év végéig 35 család költözött át az új „faluba”. Kezdetben nem volt a faluban kovács, ezért mindent saját maguk építettek. Ahogy nőtt a népesség, a helybeliek közösen vettek egy házat a faluban, és iskolát alapítottak. Első tanára Kispál András volt, aki írni, olvasni, valamint számolni tanította a gyerekeket. Az első okleveles tanár azonban csak később érkezett. 1906-ban az új iskolai épület megépítését a Pécsi Püspökség támogatta, ezért maga az iskola is római katolikus lett. 1935-ben felépült a római katolikus templom is.

A két világháború erőteljesen éreztette hatását a faluban. 1914-ben, az újbezdániak nem a település ötven éves jubileumának örültek, hanem búcsúztatták azokat a férfiakat, akiket besoroztak a háborúba. A települést 1941-ben megszállták a magyarok, majd 1944-ben a németek. Végleg csak 1945-ben szabadult fel. A délszláv háború kezdetekor, 1991-ben a faluban 565-en laktak, azonban sokan elmenekültek, illetve besorozták őket. A háborúnak 3

⁴ Forrás: Government of the Republic of Croatia (2006-04-24)

⁵ Forrás: Újbezdán hivatalos honlapja: <https://sites.google.com/site/ujbezdán/>

falusi áldozata volt, valamint 1992-ben a martalócok felgyújtották a templomot, amit azóta sikeresen felújítottak. Ma a faluban 308-an laknak, a lakosság –hasonlóan a többi, akár hazai, akár horvát falutól- pedig előregedő.

A következő részben a falusi intézményeket sorra véve mutatjuk be részletesebben, mai állapotában a települést, valamint ezen intézményeken keresztül az asszimilációt gátló tényezőket.

6 Intézmények, mint integrációs színterek:

A fentiekben Yinger kategorizációja alapján már tárgyaltuk a falu helyzetét, az identitás problémáit is érintettünk. Fontos azonban, hogy a helyi lakosok mit tartanak legfontosabb szempontnak az identitás megőrzése érdekében, és mit tekintenek, az asszimilációt elősegítőnek. Ezen kérdések megválaszolásában segít a település jellege, ami –mint ahogy azt már érintettük- nagymértékben eltér a többi horvátországi magyarlakta falutól. Az elszigeteltség felerősíti a beolvadás érzését, a helyiekben a kis lélekszám miatt ez problémákat vet fel. Fontos szempontként jelölték meg a vegyes házasságokat. A fent tárgyalt szerzők is rávilágítanak erre, viszont a helyiek, saját tapasztalataik, és ismeretségük alapján nem magát a vegyes házasságot tekintik az asszimiláció, az „elhorvátosodás” fő okának, hanem az ezekből a házasságokból született gyerek tekintetében beszélnek beolvadásról, identitásvesztésről. A faluban megfigyelt vegyes házasságoknál az esetek többségében ugyanis az anya az, aki nem magyar nemzetiségű, sőt gyakran nem is beszél magyarul. Ilyenkor az identitásvesztés esete „hatványozódik”, hiszen a gyerek anyanyelve nagy valószínűséggel a horvát lesz. Az apa ugyan igyekszik magyarul beszélni a gyerekekkel, él a magyar nyelvű általános iskolai oktatás lehetőségével, azonban megfigyelhető, hogy a falusi gyerekek nagy része szabadidejében inkább a horvátot használja. Erre az iskola (egyetlen) helybeli tanítója is felhívta a figyelmünket. A magyar nyelvű oktatást az ott élő emberek nagyra értékelik, nem, vagy csak kevés esetben viszik el a gyerekeket máshova, mégis a továbbtanulási lehetőségek szempontjából a horvát iskola mellett döntenek. Az általunk megkérdezett vegyes házasságban élő magyar férfi mindkét gyereke (gimnazista korú) a közeli városban, Pélmonostoron tanul, horvátul. A szülők egyrésztől nem engedhetik meg maguknak az eszéki magyar nyelvű iskolát, sem egy magyarországi (pl.: pécsi) középiskolát, hiszen a földrajzi távolság maga után vonja az odautazás költségeit, valamint egy esetleges kollégiumi szálláshely még nagyobb költségeit. Ezt igazolja az a gyakorlat, miszerint a gyerekek többsége a közeli iskolák eléréséhez az ingyenes iskolabuszt használja. Kérdésekre miszerint

mennyiben változna a helyzet, ha nem lenne iskolabusz, az egyik szülő azt mondta, nem tudná fizetni a gyereke utazási költségeit. A magyarországi középiskolák a megkérdezett családok szempontjából említésre sem kerültek. Ennek oka részben a már említett anyagi vonzat, részben pedig, ahogy a tanárnő mondta, a „gyengébb, vagy közepes képességű” gyerekanyag, ami abban nyilvánul meg, hogy a helyi általános iskolából ballagó diákok, az esetek többségében egy középfokú képzettség megszerzését célozzák meg (ilyen végzettségeket ad a pélmonostori iskola is). Az iskola tanuló létszámát tekintve kevésbé haladja meg a 30 főt, amely helyzeten tovább ront a tény, hogy évek óta csak egy-egy első kezd meg szeptemberben a tanévet. Ez az alacsony létszám az összevont osztályok gondolatát veti fel, illetve hosszabb távon az iskola megszűnését sejteti. Oktatókat tekintve az újbezdáni általános iskola jó helyzetben van. Egy helyi tanár van a faluban, aki ott tanít, a többi oktató a környező települések között ingázik, hogy meglegyen a kellő mennyiségű óraszám, ilyen módon, ahogy a helyi magyartanárnő is kiemelte „szinte minden tantárgyat szaktanár tanít”.

Horvátországban három modell szerint tanulhatnak a diákok, amelyből az egyik a tisztán magyar nyelvű oktatás. Ez a forma azonban sokszor nem érvényesül maradéktalanul, hiszen a gyerekeknek gyakran több mindent kell mondani horvátul is, ahhoz, hogy megértsék, illetve tanulhatnak horvát nyelvű tankönyvekből is. Annak ellenére, hogy a diákok gyakrabban beszélnek egymás közt horvátul, mégis sok szülő választja a magyar nyelven történő oktatást. Általánosságban elmondhatjuk, hogy a magyar általános iskola a faluban az identitás megőrzésének egyik, ha csak nem a legfontosabb sarokpontja, ami, ha a fenti elméletekre gondolunk, kettős szerepet tölt be. Egyrészt lehetővé teszi a nyelv megőrzését, ápolását, mely egy nemzetiség számára a legkézenfekvőbb megkülönböztető elem (Giddens 1995), másrészt az iskola egy olyan, az integrációt elősegítő, azt megőrző intézményként is funkcionál, amely a gordonai elméletben a legfontosabb asszimilációt segítő, előremozdító elemként jelenik meg. A falusi iskola ebből a szempontból az egyik legfontosabb intézmény a magyar nemzetiség számára. Ennek a helyiek is tudatában vannak, félnek a gyerekszám csökkenésétől, ami számukra a falu, ahogy több helyibeli is fogalmazott kihalásához vezet, amely jelenséget az iskola esetleges bezárása vetít elő.

6.1 A két helyi szervezet:

Az nemzetiségi intézmények a kisebbséget tömörítő, és ezáltal az integrációs szerepet betöltő szervezetből Horvátországban kettő található, illetve e két szervezet a legnagyobb. Az egyik a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége, a másik pedig a Magyar Egyesületek Szövetsége. E két szervezet politikailag is elkötelezett, illetve magyar támogatásokat is kap.

Az általunk vizsgált településen (de ez elmondható az összes magyarlakta falura) a két szervezet között erős érdekellentét van, ami a helyi közösségben is megmutatkozik, vitákat generál. Helyi szinten a két magyar identitást őrizni kívánó csoport tagjai nem járnak el a másik csoport által szervezett rendezvényekre, nem olvassák a másik szervezet által kiadott újságot, illetve nem járatták a gyerekeiket a másik csoport által meghirdetett programokra. Az ellentétek nem kimondottan a szervezet tagjai közti személyes ellentétek (bár ilyenek is vannak), sokkal inkább alapját képezik a faluért tett erőfeszítések, a polgármesterek, illetve jelöltek, valamint az esetleges magyar politikai helyzet (melytől a támogatások mennyisége is függ).

A HMDK szervezetének fontos központja a Kultúr Otthon, ahol a rendezvényeiket tartják. Működtetnek énekkart, főleg felnőttek számára, valamint színjátszó foglalkozásokat indítanak. A MESZ létrehozta a faluban az Újbezdáni Ifjúsági Hagyományőrző Egyesületet, ami az általuk meghirdetett foglalkozásokat, és elfoglaltságokat tömöríti, mint például: énekkar, tánckar. E csoport központja a Magyar Ház, ami mellett nemrég adtak át egy tájházat. Mindkét szervezet igyekszik megőrizni az értékeket, valamit, saját táborának létszámát gyarapítani. Tekintettel a falu 308 fős lélekszámára, valamint a nemzeti kisebbségre a két csoport igen nagy munkát végez a településen, illetve a térségben.

A két csoport által vezetett programok, illetve fiatalokat, és felnőtteket tömörítő egyesületek mellett megtalálhatók még a faluban egyéb, ahogy a helyiek nevezik „független”, tehát nem a két csoport valamelyike alá tartozó közösségek is. Ilyen a helyi futball csapat, a Munkás Labdarúgó Klub, amely bekapcsolódik a horvát bajnokságba (habár legalacsonyabb szinten), és kéthetente (egy hazai, és egy idegen) játszanak is a faluban található pályán. Arra a kérdésre, miszerint, hogy teljesít a csapat, a válasz többnyire a „hullámzó” volt, illetve sérelmezik, hogy jelenleg nincs egy helyi játékos se a csapatban. Ennek ellenére az emberek kijárnak a meccsekre, a két újság sportrovatában pedig nyomon követhetik a bajnokság állását. Nem csak a futball az egyetlen ilyen szervezet. A faluban működik az Önkéntes Tűzoltótestület, amelynek nagy hagyományai vannak a településen, még az újonnan átadott tájházban is megtalálható az egyenruhájuk. Több helyi kapcsolódik be ide is. Ezen „független” egyesületeken kívül működik még egy zenekar is, a Kubikos zenekar. A történelmi örökségeket nevében magába foglaló együttes tamburán játszik, amely hangszernek szintén nagy hagyománya van a faluban. A fiatalok közül is sokan járnak „próbákra” a zenekar tagjaihoz, habár ezek nem intézményi keretek között működnek, a cél, a következő generáció zenészeinek kitanítása. A zenekar rendszeresen jár fellépésekre, mind

Horvátországban, mind pedig Magyarországon. A zenekar egyik tamburása, és bőgőse kiemelte, hogy a két szervezet bármelyike több fellépést tudna szervezni, mégis fontos, hogy ne kötelezzék el magukat semelyik oldalon. Ezzel az attitűddel is a zenekar 2007-ben a Siklóson megrendezett Népzenei Együttesek Országos Minősítésén arany fokozatot szerzett.

6.2 Médiafogyasztás:

Az integráció, illetve az identitástudat egy másik aspektusát vizsgálándó szintér a médiafogyasztás. A kérdés relevanciáját elsősorban az adja, hogy míg az asszimilációs hatások mindig egyfajta „nyomást” helyeznek az egyénre, illetve hatványozottabban jelen van az identitásvesztés veszélye, a médiahasználat egy olyan síkját mutatja be az egyén identitásának, ami csak hozzá köthető. Ez, a választáson alapuló döntés eltér attól, hogy egy közösségben az egyének számára van-e nemzetiségi program, intézmény. Fontos továbbá a választás szempontjából a többségi nyelv ismerete is, hiszen a nemzeti kisebbséghez tartozó egyén dönthet afelől, hogy milyen nyelvű médiát használ. Jelen kutatás szempontjából fontosak azok a kutatási eredmények, amelyek önmagában véve a médiafogyasztással foglalkoznak, hiszen e kutatások megállapításai a mi szempontunkból is relevánsak lehetnek. Dobos Ferenc vizsgálta kiterjedt az erdélyi, a felvidéki, a vajdasági és a kárpátaljai magyar lakosság médiafogyasztási szokásaira, a különböző médiumok hierarchiájára, valamint azok népszerűségére. Kutatásában kérdés volt: *„Ha két héten át csupán egyetlen hírforrást használhatna, melyiket választaná?”*. A kutatás kimutatta, hogy a válaszadók, minden vizsgált területen a televíziót használnák, ha két hétig az lenne az egyetlen hírforrás. Második helyen az internet szerepel, ami Erdélyben (minden más médium mellett) rendkívül alulmaradt (Erdély: tv: 62,3%; internet: 24,4%), viszont a Felvidéken például csak pár százalékkal maradt le a televízió mögött (Felvidék: tv: 44,3%; internet: 40,1%) (Dobos 2012). A televízió magas arányának több oka is lehet, kezdve azzal a médiaszociológia tapasztalattal, miszerint a televíziót választók többségében a társadalmi ranglétra alján vannak (Dobos 2012).

A kutatás, számunkra érdekes vetülete a televízió. A vizsgált településen –a határ közelsége miatt- ingyenesen elérhető több magyar nyelvű adó (pl.: M1, Duna), azonban a teljes számú, Magyarországon is fogható csatornákhöz már előfizetés szükséges, aminek hiányában többségében lesznek a horvát nyelvű adók. Horvátországi, magyar nyelvű televíziós csatorna nincs, azonban időszakosan van magyar nyelvű műsorszolgáltatás. Összességében elmondható tehát, hogy a magyar nyelvű csatornák, az előfizetés hiányában csekély számban vannak jelen. A kutatás alapján bemutatott médiahierarchiában a második helyen az internet

áll, mint legfontosabb médium. Az általunk vizsgált településen is elmondható, hogy egyre több helyen van internet, és a mindennapok egyik fontos kellékévé vált. Fontossága, és nélkülözhetetlensége azonban már egyáltalán nem ilyen egyértelmű az idősebb generáció esetében, hiszen ott az elsődleges forrás még mindig a televízió, nyomtatott sajtó, illetve a rádió. Az internetet használó válaszadók közül szinte mindenki első helyen említette az online újságolvasást, ami magyar nyelvű újságokat jelent. Ez köszönhető annak is, hogy a faluban nem lehet kapni Magyarországon kiadott újságot, illetve annak is, hogy a helyiek elmondása szerint több mindent meglehet találni. Elmondható tehát, hogy a televízió horvát túlsúlya ellenére a helybelieket érdeklik a magyar viszonyok, események, amelynek eléréséhez az internetet használják.

6.3 Ellentétek: a két helyi szervezet:

A nyomtatott sajtónál említettük, hogy a faluban nem lehet Magyarországon nyomtatott újságot kapni. Van azonban két helyi magyar újság, amik hetente jelennek meg, és a falu nagy része vagy egyiknek, vagy a másiknak, esetleg mindkettőnek előfizetője. A két hetilap a két szervezet által szponzorált. Az egyiket a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége adja ki, ez az Új Magyar Képes Újság, a másik lapot a Magyar Egyesületek Szövetsége, ez pedig a Magyar Napló. Mindkét szervezet igyekszik a lehető legteljesebb körű heti összefoglalót adni, legfőképpen a kulturális eseményekről (saját szervezetük viszonylatában), illetve egy kis magyar, valamint horvát politika is helyet kap az újságban. A két lap előfizetői egyeznek a két szervezet tagjaival, szimpatizánsaival. A faluban ez a két szervezet az egyetlen magyarokat tömörítő közösség, ami ennek megfelelőképpen igyekszik a helyi érdekeket kiszolgálni, a gyerekeknek iskola utáni elfoglaltságokat biztosítani. Az iskola helyi tanárnője kérdésünkre azt felelte, hogy a két szervezet, programjait nem egyeztetni össze az iskolával, emiatt a diákok gyakran hiányoznak az iskolából. Ez az iskola részéről, valamit az oktatás folytonossága szempontjából negatívum, azonban egy ilyen „elzárt”, nemzetiségi közösség esetében a gyerekeknek egyértelműen pozitívum, ráadásul a néptáncegyüttes fellépései, valamint az énekkari utak szintén identitásmegtartó módon lépnek fel.

A településen a két szervezet által működtetett magyarokat tömörítő programok és események nagyban hozzájárulnak a magyarságtudat fenntartásához, a kultúra ápolásához, valamint az események elsősorban magyar nyelven folynak (pl.: Tájház avató), ami a nyelvmegtartás szempontjából kiemelkedően fontos.

6.4 Ellentétek: a háborús emlékek:

A két helyi szervezet mellett van még egy ellentét a faluban, ami ha nem is olyan markánsan, de időnként kettéosztja a helyi közösséget. Ennek az ellentétnek a kiindulópontja a háború, illetve ki milyen módon vészelt át azt. A lakosság egy része nem menekült el, otthonaikban vészelték át az eseményeket, míg sokan vagy elmenekültek, vagy (szinte kizárólagosan a horvát oldalon) besorozták őket, beléptek katonának. A két „csoport” kettéoszlok a megélt élmények tekintetében, valamint az átélt események súlyában. Egyrésről, akik elmenekültek –főleg Magyarországra- évekig hazavágytak, sokszor évente költöztek. A helyi tanárnő például a háború ideje alatt csaknem az egész Dunántúlt végigjárta, és minden iskolában tanított egy évet. Akik katonának álltak, mondanunk sem kell, hogy őket a háborús események viselték meg. Azok, akik otthonaikban vészelték át a háborút, számukra a megpróbáltatást a katonai jelenlét jelentette. Ebben az időszakban gyűjtötták fel a templomot. Az okokat a lakosok máig keresik. Egyik helybeli, aki ebben az időszakban a faluban tartózkodott azt mondta: *„Azzal, hogy felgyűjtották, a falu lelkét akarták tönkre tenni”*. Azok, akik otthon maradtak, sokszor ők is elvesztették csaknem mindenüket, valamint a háború három falusi elvesztésével zárult (nevük felkerül a település központjában található emlékműre, az első, és a második világháborús hősi halottak nevei mellé). Az ellentétek gyökerei azonban nem is az átélt események súlyának le-, vagy éppen felértékelésében, hanem a fosztogatásokban nyilvánulnak meg. A háború végén, a faluba visszatérő helyieket üres házak fogadták. A fosztogatások, és az elvitt értékek nem érték meglepetésként a helybelieket, az ott maradtak reakciói viszont annál inkább. A megkérdezettek ugyanis nem láttak semmit, nem tudják ki vitte el értékeiket, beleértve sokszor az állataikat, autójukat, bútorokat. Az egyik helybeli, aki a horvát önkéntes hadseregben szolgált így emlékezett vissza: *A legszebb szó, a nem tudom. Mert azzal nem sért meg.*” Más helybeliek szomszédjaiknál látták viszont elvitt bútoraikat. Az események konszolidálódása után a törvény lehetőséget adott az elvitt értékek visszaszerzésére, a jogi felelősségvonásra. Ehhez azonban, ahogy az ott lakók mesélték, szükség volt két tanúra, és ötszáz kunára (horvát valuta), ezen felül az ügymenet lassú, sokáig elhúzódó lett volna. A falu igyekszik feldolgozni ezeket az ellentéteket, valamint azokat, akik ott maradtak a háború idején főleg már idősebbek. A falu egyik, ha nem a legidősebb lakója végig a településen, saját házában maradt. A templom felgyűjtásakor feleségével mentették ki a kelyheket, ruhákat.

A két szervezet tagjai közti ellentétek mellett láthatjuk tehát, hogy jelen van, még ha nem is olyan intenzíven, a mindennapokban is megjelenően egy másik ellentét, aminek

kiindulópontja egyrészt a háború ideje alatt a faluban maradók, és a katonák, valamint a menekültek közti ellentét. A másik, a háborúhoz kapcsolódó ellentét: az identitás. Sok helybeli panaszkodik arra, hogy a megváltozott viszonyok miatt többen váltottak nemzetiséget. Ez a váltás többségében a magyarság kárára történt, azonban többen is mesélték, hogy a faluban vannak, olyan szerb családok, ahol az apa a háború után magyarnak vallotta magát, és magyarnak neveli gyerekeit. A helyiek azonban más csoportok, nemzetiségek asszimilációjára furcsán tekintenek, nem tudnak azonosulni vele. Az egyik magyar szervezet tagjai között tudhat egy helybeli lakost, aki, a helyiek elmondása szerint csetnik „katona” volt (eredetileg törökellenes szerb félkatonai szervezet, majd szélsőséges szerb nacionalista mozgalom). Ennek fényében sokan nem akarnak belépni a szervezetbe, ahol a tevékenykedő helybeli *„tegnap csetnik volt, ma már magyar”*. Tény, hogy a háború során sok jugoszláv állampolgár belekényszerült egy olyan harcba (sokszor választás nélkül szerb, vagy horvát oldalon), amit nem érzett sajátjának. Másik résziről sokan elhagyták otthonaikat, barátaikat, csak, hogy családjukkal együtt menekülhessenek az események elől. A háború felborította viszonyok közül sok a mai napig nem tisztázódott, több helybeliben és vannak megválaszolatlan kérdések, akár a fosztogatásokkal, akár a nemzetiségváltással kapcsolatban.

Láthatjuk tehát, a háború még ma is komoly ellentétek forrása, amely ellentétek élénken élnek az emberekben, még annak ellenére is, hogy ezeket nem mindennap fogalmazzák meg, a hétköznapi kommunikáció során nem is feltétlenül befolyásoló tényező.

6.5 Egyéb, a magyarság szempontjából fontos intézmények:

Említettük korábban a vallásosság kapcsán a templomot, ahol magyar nyelvű misét tartanak, magyar katolikus pappal. Ezen, valamint a fent említett két szervezet által rendezett programokon kívül a faluban nem található kocsmá, ami abból a szempontból fontos, hogy a helybeli embereknek nincs egy rendszeresen látogatható hely, ahol mindennap találkozhatnak. Otlétünk alatt többször is megfigyeltük, hogy az egyetlen bolttal szembeni régi kocsmá épületnél gyűlnek össze időnként az emberek beszélgetni, iszogatni.

Az Újbezdáni Ifjúsági Klub, a faluban a volt tsz épületében található, a bolt mögött. Az épületért ma is perек folynak, a tekintetben, hogy kinek a fennhatósága alá tartozik, a falu, vagy a járásé. Az épülettel emiatt nem is foglalkoztak, az ablakok betöredeztek, az utcafrontról nyíló helységek ajtaját lelakatolták. Az ifjúsági klub ebben az épületben kap helyet. A volt gazdasági épület vitatott jogállása miatt azonban ez nem egy hivatalosan

bejegyzett, és működő klub, szervezet. A fiatalok által alakított „egyesület”, mint ahogy belül a név alatti megalakulási dátum is mutatja 2013 augusztusában alakult. Többségében 15-20 éves fiatalok a tagjai, akik egyelőre még otthon élnek, és vagy tanulnak, vagy már dolgoznak. A falusi embereknek nem okoz problémát, hogy a fiatalok önhatalmúlag elfoglalták az épület egy részét, azt mondják, „úgy sincs hova máshova menniük”. Két tizenéves „klubtag” elmondása szerint itt szoktak összegyűlni esténként, szoktak szervezni nyársalást, főzést is. Az ifjúsági tagok közül mindenki beszáll a helység karbantartásába, van, aki régi bútort hozott, van, aki festéket. Érdekes tapasztalat volt, hogy míg a kisebb gyerekek iskolán kívül, szabadidejükben inkább horvátul beszélnek, addig az ifjúsági klub idősebb tagjai maguk között is a magyart használják.

7 Gazdaság:

A horvátországi magyarság túlnyomó része apró, a főbb közlekedési útvonalaktól elzárt falvakban élnek. Ezek a területek önmagukban véve is, tehát az ott élő kisebbségeket figyelmen kívül hagyva is Horvátország legelmaradottabb területei. Ezek a területek Baranya, Drávaszög, illetve Szlavóni (Dráva Száva közé eső terület; (Hagyaték: 2011, V. évf). Az országban az elmúlt évtizedek politikai folyamatai nem kedveztek a térségnek, ami alapvetően agrár, valamint könnyűipari jellegű. Ezen folyamatokon kívül az ország ma, egyértelműen Nyugat-Európa felé kommunikál, a fő meghatározó irány pedig az idegenforgalom lett, melynek köszönhetően a térség teljesen perifériára szorult. A gazdasági súlyponteltolódás mellett a beruházásoknak továbbá gátat szab, hogy a baranyai, szlavón területek szomszédjai sem tartoznak a fejlett országok közé.

7.1 Mezőgazdaság:

A mezőgazdasági termelés horvátországi központja Eszék-Baranya ahol mind a térség adottságai (vízellátottság, jó termőföld, gyümölcs- és bortermelés), mind a hagyományokhoz köthető termesztési kultúra egyszerre van jelen. A legfőbb mezőgazdasági termények a búza, kukorica, olajbogyó, illetve a cukorrépa. Az állattenyésztésben a marha-, a sertésenyésztés, valamint a baromfitartás a meghatározó (Hagyaték: 2011, V. évf). Mindkét ágazat meghatározó tényezője a térségben a Beljei Mezőgazdasági Kombinát, melynek kapacitása a háború miatt ugyan csökkent, viszont még mindig a térség legnagyobb agrárprofilú cége. Az itt megtermelt termények többsége nem a régióban kerül feldolgozásra. A térség ma, az ország fejlődését meghatározó régiókhoz képest jelentősen alulteljesít, amely alulteljesítés

már a háború alatt elkezdődött. Ahogy fentebb bemutatottuk, a terület csak később szabadult fel, illetve jelentős károkat szenvedett. A privatizáció során beáramló külföldi tőke viszonylag kis számban találta meg a területet. Ez abból is adódhat, hogy a mezőgazdaság a legjelentősebb, még mindig ebben az ágazatban dolgoznak a legtöbben, viszont a feldolgozóipari húzóágazatok nem tudtak kialakulni a térségben. A nagy művelhető földterület nem jelent önmagában sokat, ugyanis a munkalehetőségek tekintetében a térség nem áll jól, ezt igazolja, hogy többen mondták a faluban, hogy valamely családtagjuk, vagy ismerősük a tengerparton, vagy más külföldi országokban dolgozik, akár állandóan, akár időnyszerűen. A helyi gazdaságok (köztük a falusi nagygazdaság is) fejlett, gépesített, ami jelenti azt is, hogy kevés az élőkommunka, és többnyire az is szezonális, vagy csak napszám. Az agrárszektor további nagy hátránya, hogy a megtermelt terményeket nem helyben dolgozzák fel, ami helyben terem, az kikerül a térségből. Vannak azonban a mezőgazdaságnak olyan részei, ami támogatással komoly vonzerő is lehetne akár. Ez az ágazat a bortermelés. A térség adottságaiban megfelel (Villány is közel van), a szőlőkultúra nagy hagyományokkal rendelkezik, mely ágazat befektetésekkel komoly turisztikai vonzerő lehetne, valamint a térség adottságait is kihasználná.

7.2 Ipar:

A Délszláv háború alatt a horvát ipar kapacitásának hozzávetőlegesen 30%-át veszítette el. Területileg a legnagyobb veszteség a baranyai, illetve szlavón területeket érte, ahol a mezőgazdaságra épülő feldolgozóipar azóta is elavult, az Európai Unió elvárásához képest alulteljesít. A következő, (8.) ábrán látható Horvátország gazdasági térképe, amelyen jól látható, hogy az ipar legnagyobb része az ország nyugati területein, a főváros, Zágráb, és annak vonzáskörzetében helyezkedik el. A főváros, ami ma már a népesség közel 1/4-ét teszi ki elsősorban fémfeldolgozással, gyógyszerészettel, konzervgyártással foglalkozik. A nehézipari tevékenységeknek kedvez a fejlettségből adódó korszerű technika, valamint a várost átszelő Száva folyó pedig a gyógyszergyártásnak, és a vegyészetnek teremt jó feltételeket. Zágráb, infrastruktúráját tekintve is az ország egyik legjobb helyzetben levő városa, több nemzetközi vasútvonal metszéspontja. A Tengermellék északi részén található fontos kikötő-, és iparváros Rijeka. Itt van a hajóépítés központja, valamint kiemelkedő, a térség szempontjából fontos kőolaj-finomító. Ezek mellett a tengerparti jelleget kihasználó vegyipari üzemek is itt találhatóak. A térség fontos kikötővárosa még az Isztriai-félszigeten található Pula, valamint a volt szocialista iparváros Split, ami Rijeka után a legnagyobb kikötőforgalmat bonyolítja. A szocializmus maradványaként megtalálható itt cementgyár, valamint fontos könnyűipari központ

(Hagyaték: 2011, V. évf). Splittől északra, Sibenik városa kohászati központ, ahol a közelében található bauxitot dolgozzák föl. Térképünk legdélebbi részén található, az óvárosával a világörökség részét képező Dubrovnik.

Gazdasági szempontból pedig végül az általunk vizsgált terület, illetve az egyik legelmaradottabb térség: Szlavónia. A Dráva, és a Száva közt fekvő terület, melynek egyik központja Eszék. Itt a legfontosabb az élelmiszertermelés, valamint az italgyártás. Ezek mellett jelen van a térségben a papírgyártás is, melyhez szintén kedvező helyt nyújt a két említett folyó. Mint ahogy azt már a mezőgazdasági résznél is említettük, a környezet kimaradt a privatizáció során az országba beáramlott tőkéből, és befektetésekből. Ez a hátrány mostanra már hátráltatja az egész térséget, és komoly munkanélküliséget eredményez. A foglalkoztatottak legnagyobb része a mezőgazdaságban dolgozik, különösképpen a magyarok, akik minden más ágban jelentősen alulreprezentáltak, kiemelten a hivatali pozíciókban. A tőkeáramlás is elkerüli a térséget. Az utóbbi évek legnagyobb befektetői közé tartoznak horvát, holland, francia, és magyar cégek is (magyarországi befektető: OTP), melyek leginkább a bankszektorba, pénzügyi szolgáltatásokba, a vegyiparba, azon belül is kiemelten a gyógyszergyártásba, valamint az olajiparba investálják a pénzt, ami a térség adottságait nézve nem jelent potenciális befektetőket. Az ipar, és a gazdaság fontos eleme az infrastruktúra, amely nélkül nem működne kellőképpen a termelés, valamint az árut nem lehetne továbbszállítani. Az infrastruktúrában azonban jelentős fejlesztések mentek végbe, amely fejlesztések, még ha nem is teljesek, jelentős könnyebbséget jelentenek. Ilyen az autópálya, valamint a most épülő bicikliút, amely magyar oldalról indulva vezet végig a turistákat a baranyai tájon.

7.3 Baranyai turizmus:

A szolgáltatások szektora egyre jobban meghatározó jellegűvé lép elő minden országban. A szolgáltatások, és a hozzájuk kapcsolódó kutatás és fejlesztés jelentősen felerősödött az elmúlt évtizedekben. Vizsgálatunk szempontjából a szolgáltatások, kiemelten a turizmus fontos szerepet játszik, mert a térség fejlődése szempontjából elengedhetetlen. Ennek ellenére az ott élők erre is panaszkodnak. A helybeliek elmondása szerint sok család költözik el a közeli nagyvárosoknál távolabbra, a tengerpartra, vagy akár külföldre. Még magasabb azoknak a száma, akik szezonmunkát vállalnak, valamelyik kedvelt, a turisták által sokat látogatott tengerparti városban. Ez Baranya, illetve Szlavónia szempontjából betudható a munkahelyek alacsony számának is.

A térségben ma is legtöbben a mezőgazdaságban dolgoznak, a turizmus nincs kiépítve (pl.: Újbezdánban nincs egy kiadható szoba se az odalátogatók számára). A baranyai rész adottságaiban azonban lenne potenciál. A Mecsek, és Villány közelsége, valamint a borkultúra hagyománya a mai napig kiaknázatlan a térség horvát oldalán, habár Vörösmarton a kiépített pincesor, illetve bormúzeum már várja a látogatókat. A térség gazdasági fejletlensége miatt a cél a közeli területen lakó, úgynevezett „hosszúhétvégi turisták” elérése (Hagyaték: 2011, V. évf). Horvátország turisztikai központja egyértelműen a tengerpart vidéke, valamint Zágráb. A baranyai rész turisztikai képét tovább rontja, hogy a korábban egységes régió, ma sok is részre aprózódott, melyek a főbb közlekedési útvonalaktól távolabb esnek, valamint a kisebb települések (köztük az általunk vizsgált falu) nem tudnak se programokat, sem szállást, de sokszor még étkezési lehetőséget sem biztosítani az odaérkezőknek. További problémát jelent, a fent említett hosszú hétvégi turizmus szempontjából, a nemzetközi határátkelő helyek ritkasága, az utak rossz állapota, ami jelentős visszatartó erő lehet a turisták szempontjából. A térség gazdasági fejletlensége a magyar oldalon is érezhető, habár a horvát rendszerváltás később zajlott, hatásai még mindig érezhetők a baranyai területeken. Ez megnyilvánul a beruházások hiányában, valamint abban, hogy a polgármester elmondása szerint, mind a faluban, mint a járásban a munkanélküliség 30% körülire tehető.

7.4 Előny, Hátrány, Jövőkép:

A kutatásban használt kérdőív rákérdezett egy meglehetősen fontos témára, jelesül arra, hogy milyen a faluban élni, és milyen jövő vár a településre. Az idősebb lakosok gyakran nem is tudták értelmezni ezt a kérdést, sok válasz kimerült abban, hogy „*mindig is itt éltünk*”. Ez a válasz egyszerre tartalmazza a jót, a rosszat, és a megváltoztathatatlan jövőképet is. A válaszadók azon „csoportja”, akik így válaszoltak, nem csak idős koruk miatt, és esetleges lehetőségeik hiányában válaszolták ezt, hanem mert szeretnek itt élni, és már nem tudnák máshol elképzelni az életüket. A megkérdezett, többségében már 60 év fölötti idősök túlnyomó része a háborút is a faluban vészelte át, hiszen a besorozáshoz már idős volt, az esetleges menekülés lehetőségét pedig gyerekeiknek hagyták meg. A jövőkép megértéséhez azonban már némileg árnyalni kell mind a válaszadóinkat (akár korban, akár más szempontok szerint), mind a faluról kialakult véleményeket. Az idősebbek többsége, annak ellenére, hogy már nem tervezi a költözést, elég negatív véleménnyel van a jövőre nézve. Többen kifogásolták ugyanis a magyarság eltűnését, a magyar lakosság „elhorvátosodását”. Ennek „eszköze”, illetve módja a vegyes házasságok. Erről fentebb már írtunk, azonban a helyi

lakosság bizonyos részének nagy problémát jelent, hiszen, ahogy elmondták a gyerekek már nem lesznek magyarok, hiába a magyar iskola, ha otthon a horvátot használják. A másik aggasztó szempont, amit sokan kilátásba helyeztek az elöregedés. A faluban, ahogy az iskolánál már szó volt róla, évek óta csak egy első osztályos kezdi meg a tanévet, és ez a szám nullára csökkenhet hamarosan. A fiatalok aránya alacsony, illetve azon családok száma, akik gyerekvállalás előtt állnának. A fiatal, friss házások elköltöznek, máshol vállalnak munkát (főleg, ha legalább középfokú képzettséggel rendelkeznek), a gyerekeiket is máshova viszik iskolába. A két említett probléma jelentősen él az ott lakókban. A másik problémakör, ami főleg a munkaképes korosztálynál jelent meg a munkaerő hiánya. A faluban kevés a munkahely, és az is többnyire időnymunka (pl.: paprikaszedés, napszám stb.), ami nem biztosít állandó bevételt a családoknak. Többen a faluból eljárnak ugyan, viszont a helyiek nem látják biztatónak a térséget sem. A faluban túlnyomórészt a mezőgazdaságban, gépkezelésben, valamint a könnyűiparban dolgozók vannak jelen, amely képzettségekkel nem találnak állandó munkát. Ennek oka a primer szektor (a mezőgazdaság) szerepének csökkenése, a beruházások mentén szerveződő építkezések alacsony száma, valamint a feldolgozóüzemek hiánya. A térségben megtermelt terményt már máshol az országban dolgozzák fel. Jelentős még a szociális segélyekből élők száma, akik közül sokan munkájuk elvesztése óta nem találnak állandó pénzkereseti lehetőséget. Az egyik megkérdezett Pélmonostoron dolgozott egy építőipari cég munkatársaként, amely cég, a befektetések, és megbízások miatt megszűnt. Az ott dolgozók mind elvesztették munkájukat, ahogy az újbezdáni nehézgépkezelő is. A munkahiány a jövőlátásban is megmutatkozik, hiszen sokan úgy gondolják, hogy *„itt húsz év múlva nem lesz semmi”*. A végletekig negatív jövőkép alapja, a fent említett problémák, azonban nem minden lakos látja így a falu sorsát. A többség szeret itt lakni, elmondásuk szerint a helyi közösség is jó, a –főleg a két szervezet mentén kialakuló- érdekelletének ellenére is összetartó. Olyan véleménnyel is találkoztunk, aki a jövőképet is pozitívnak ítélte. Ennek alapját a helyi gazdaság adta. A faluban egyrészt szinte minden háztartásban jellemző az állattartás, a konyhakerti növénytermesztés, a háztáji. Az otthoni termelés az élelmiszer szükségletek jó részét fedezi. Ahogy az egyik helyi lakos mondta *„faluban nem éhes senki”*. A másik, szintén a mezőgazdaság mentén kialakuló indok a helyi nagygazdaság. A faluban egy jelentős méretű, korszerű gépekkel dolgozó gazdaság működik, amely a helyiek számára biztosítja, többnyire a már említett napszámot, illetve szezonmunkákat. Ezt a gazdaságot a falu három nazarénus családja vezeti. A nazarénusokat hittani szempontból az anabaptista ág konzervatív vonulatába lehet sorolni, magát a mozgalmat az 1830-as évek elején Svájcban a lelkésznek készülő Samuel Heinrich

Fröhlich alapította⁶. A faluban élő három család által működtetett gazdaság gabona-, növény-, és gyümölcsstermesztéssel is foglalkozik. Jelenleg is zajló újításuk egy üvegház létesítése a falu határában. A nazarénus gazdák aktivitása azonban kimerül a mezőgazdaságban. A helyiek elmondása szerint ezek a családok sok gyereket vállalnak, akiket –mert kötelező- a helyi magyar iskolába járatnak, viszont a gimnáziumot már magántanulóként végzik el, otthonról. A gyerekek a kötelező oktatáson kívül nem nagyon tanulnak tovább, beállnak a családi gazdaságba. A polgármester elmondása szerint a helyi rendezvényeken nem vesznek részt, a közösség többi tagjával sem tartják a kapcsolatot. Vannak, akik meglehetősen rossz véleménnyel vannak a családokról, aminek alapja a gazdasági szerepük, illetve jelenlétük a faluban, viszont tény, hogy a településen –még ha sok esetben ez csak alkalmi munka is-, helyi önkormányzat hiányában ők az egyik legnagyobb foglalkoztató. A jövőt pozitívnak látó helyiek nagy része az ő gazdasági jelenlétükre alapozva mondja azt, hogy a falu fejlődik, habár a helyi gazdaság mellett beszéltek továbbá a két helyi szervezet által végzett munkáról is.

Elmondható, hogy a falu jövőjével kapcsolatosan vegyes a kép. Sokan félnek az identitásvesztéstől, amit elősegít, hogy a település közvetlen környezetében nincs másik magyar falu (ellentétben pl.: Kiskőszeg, Darázs, Vörösmart, Hercegszőlős, Laskó, Kopács vonaltól). Ennek ellenére sokan bizakodnak, a helyi termelés fejlődése, valamint a közösségi szellem miatt. A településen gyakori volt a jelenség, miszerint az idősebbek nem tudták értelmezni ezt a kérdést, illetve egy részét, ugyanis a jövőképre általában nagyarányban válaszoltak, legtöbbször azt, hogy a falu előregszik, kihal. Az előnyök, és hátrányok felsorolása azonban nehezebben ment. Az idősebb válaszadóknál problémát jelentett ugyanis, hogy a hátrányok, és a baljós jövőkép ellenére nem tudják máshol elképzelni az életüket, ragaszkodnak a településhez, amely ragaszkodásukat nem lehet kategorizálni, hiszen ez csak az ő egyéni szempontjuk, nem húzható rá másra, nem lehet mintaszerűen alkalmazni. Ez a ragaszkodás sokszor a fiatalabbaknál is megjelent. Az ő esetükben a maradás oka nem, vagy nem feltétlenül a lehetőségek hiánya, hanem itt is egyfajta ragaszkodás jelent meg. Ez a hozzáállás és kontextusban is előkerült. Az egyik helyi lakos (aki a háború alatt is, egész életében a faluban lakott), azt mesélte, ha el is mennek innen az emberek, idős korukra visszaköltöznek, aminek okaként az emlékezést jelölte meg. „Ha már emlékezni visszajár, akkor már félig otthon van.”. Ez a fajta hátrányokat, és negatív jövőképet leküzdő nézet,

⁶ Forrás: Nazarénusok honlapja(i): <http://nazarenus.info/nazarenusnak-nevezik/>;
<http://proba12.5mp.eu/web.php?a=proba12&o=e9zLcKBbN6>

habár önmagában nem egyedi, csak erre a településre jellemző jelenség, mégis egy teljesen új kategóriát hoz létre, amely központjában nem az előnyök és a hátrányok mérlegelése utáni racionális döntés áll, hanem a ragaszkodás, kötődés. A helyi plébános is más módon közelítette meg a kérdést, ő ugyanis azt mondta, a falu az emberek miatt jó és élhető.

8 Összegzés:

Kutatásunk fókuszában az identitástudat, és a nemzetiségi asszimiláció állt, egy konkrét horvátországi magyarlakta település példáján keresztül. Mint ahogy azt láthattuk is, az identitásnak több összetevője van, mely összetevőkből is a két legfontosabb, mind a szakirodalom, mind pedig egy adott helyi társadalom számára, a nyelv, és a család. Utóbbi utal a házastársi kapcsolatokra, valamint a gyereknevelésre is, míg előbbi sokkal inkább a nyelvgyakorlás lehetőségeire, a nyelv ápolására, továbbadására. Ezt az igényt kiszolgáló szervezetek ilyen formán nagyon fontosak a település lakóinak, és az ellentétek mellett is részt vesznek a magyarságnak szervezett eseményeken, amely események hiányában nagyobb valószínűséggel tagozódnának be a horvát szervezetekbe, egyesületekbe, ami a nemzetiségi közösség dezintegrálódásával, fokozatos asszimilációjával jár. Az elméletalkotók példáin keresztül megállapíthatjuk, hogy az asszimiláció egy adott országban élő nemzetiség, vagy etnikum számára nem kizárólagos, valamint időben sem lineáris, egy generáción belül megvalósuló folyamat. A yingeri kategorizáció alapján elmondhatjuk, hogy sok befolyásoló tényező van, ami az asszimilációt segíti, vagy éppen gátolja azt. A gátló tényezők közül talán az egyik legfontosabb a szervezetek, közösségek, amelyek az egyént integrálják, nemzetiségi tudatát erősítik. A kelet-és közép-kelet-európai országokban a nemzetiségi kérdés a mai napig fontos, sok probléma forrása, illetve történelmi szempontból jelentősen különbözik az amerikai területek nemzetiségi kérdéseitől. Jelen kutatás szempontjából a különbség tetten érhető abban, hogy a magyarság etnikai határait figyelmen kívül hagyva választottak le az országról többségében magyarlakta területeket, illetve az időben közelebb levő, a mai napig a viszonyokat összekeverő Délszláv-háború. A honvédő háború nyomán a magyarok, akik Jugoszláv állampolgárok voltak, sok esetben választási lehetőség nélkül találták magukat vagy szerb, vagy horvát oldalon, ami a közösség megítélésében azóta is élénken él, illetve a háború mentén szerveződő ellentétek közül jelen van az is, hogy ki maradt ott, és ki menekült. Az ellentétek, az előbbi esetben identitásalapúak, míg utóbbinál a háború egyértelműen érezhető utóhatása, a szerepvállalások miatt. Ma Újbezdán egy kistelepülés, melynek lakói nagyrészt magyarok. A határ közelsége ellenére az ott élők félnek az asszimilációtól, illetve a

falu jövőképét is borúlátóan fogalmazták meg. A faluban azonban működik egy gazdaág, amely a településen élőknek ad munkát, valamint élnek ott aktív, értelmiségiek, akiknek célja a hagyományok őrzése, a magyarság szokásainak ápolása. Mindent összevetve az asszimiláció a nemzetiségek számára komoly kihívás melyet több tényező is befolyásol, ugyanakkor ott tartózkodásunk során láttuk, hogy a magyarok számára fontosak az nemzetiségi intézmények, hagyományok, valamint érdekeltek az anyaországi fejleményekkel kapcsolatban. A településen élők a kutatás során többnyire szívesen beszélgettek velünk, osztottak meg néha igen komoly emlékeket (többségében a háborúban történekről, vagy a menekülésről), mely emlékek komoly hatással voltak életükre, illetve máig éreztetik hatásukat.

Összegezve, az identitás megőrzése minden magyar igénye, amely igényre, ha a külső körülmények hatnak is, az ott élő magyarok határozottan állítják magukról, hogy magyarok, és a kapcsolattartás, valamint a nemzetiségi élet elemeinek igénye minden beszélgetés során előkerült.

9 Irodalomjegyzék:

1. A fenomenológia a társadalomtudományokban válogatás, szerk.: Hernádi Miklós (1984), Gondolat, Budapest
2. Az identitások korlátai, traumák, tabusítások, tapasztalattörténetek a II. világháború kezdetétől, szerk.: Bögre Zsuzsanna- Keszei András- Ö. Kovács József (2012), L'Harmattan, Budapest
3. Dobos Ferenc (2012): Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében, Médiatudományi Intézet Budapest
4. Fehér István (1993): Utolsó percben- Magyarország nemzetiségei 1945-1990, Kossuth Könyvkiadó Budapest
5. Garami Erika-Szántó János (1991): Magyarországi szlovákok. Kutatási jelentés. Budapest Interpress
6. Giddens Anthony (1995): Szociológia. Osiris, Budapest
7. Gyurgyik László (2004): Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében, Kalligram Kiadó, Pozsony
8. Horvát Statisztikai Hivatal (Government of the Republic of Croatia): weboldal: http://www.dzs.hr/default_e.htm (letöltés ideje: 2014. október 12)
9. Joó Rudolf (1998): Etnikumok és regionalizmus Nyugat-Európában, Gondolat, Budapest
10. Juhász József (1997): A délszláv háborúk, Napvilág, Budapest
11. Juhász József-Márkus László-Tálas Péter-Valki László (2003): Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában, Zrínyi : HM Zrínyi Kommunikációs Szolg. Kh, Budapest
12. Sokcsevits Dénes (1997): A délszláv háború, Calibra Kiadó, Budapest
13. Sokcsevits Dénes (2011): Horvátország a 7. századtól napjainkig, Mondus Novus Kft, Budapest
14. Szilágyi N. Sándor (2002): Észrevételek a romániai magyar népesség fogyásáról, különös tekintettel az asszimilációra. Magyar Kisebbség 4.
15. Szűcs Jenő (1992): A magyar nemzeti tudat kialakulása: két tanulmány a kérdés előtörténetéből /szerk.: Zimonyi István/- JATE, Szeged
16. Újbezdan település hivatalos honlapja: <https://sites.google.com/site/ujbezdan/> (letöltve: 2014. október 10.)
17. Yinger John M. (2002): Az asszimiláció és disszimiláció elmélete felé. Regio

10 Interjú jegyzék:

- Bognár Attila: Újbezdan polgármestere (MESZ)
- Pálincás Krisztián: helyi „kontaktember”, a HMDK tagja
- Sipos Zsivics Tünde: néprajzkutató
- Az iskola egyetlen helybeli tanítónője

11 Ábrajegyzék:

1. Táblázat: Yinger szerint az etnikai-nemzetiségi közösségek asszimilációját befolyásoló tényezők
(Forrás: Gyurgyík László (2004): *Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében*, Kalligram Kiadó, Pozsony)

1. A teljes népességhez viszonyítva kiscsoport	A teljes népességhez viszonyítva nagy csoport
2. Szállásterülete szórt	Szállásterülete koncentrált
3. Lakóhelyén régóta él	Lakóhelyén rövid ideje tartózkodik
4. Az anyaországba való visszatérés nehéz és ritka	Az anyaországba való visszatérés könnyű és gyakori
5. A többségi nyelvet beszéli	Eltérő nyelvet beszél
6. A többséggel azonos vallású	A többségtől eltérő vallású
7. A domináns csoporttal azonos „fajú”	A domináns csoporttól eltérő „fajú”
8. Önkéntesen vándorolt be a jelenlegi állami keretek közé	Hódítás vagy kényszer következtében került a jelenlegi állami keretek közé
9. Kultúrája a többségi nemzethez tartozó	A többségi nemzettől eltérő kultúrájú
10. Az óhazában zajló politikai- gazdasági változásokat elutasítja	Az óhazában zajló politikai-gazdasági változásokat elfogadja
11. Osztály-és foglalkoztatási szerkezete homogén	Osztály-és foglalkoztatási szerkezete heterogén
12. Átlagos iskolai végzettsége magas	Átlagos iskolai végzettsége alacsony
13. Csekély diszkriminációval találkozik	Nagymértékű diszkriminációval találkozik
14. Kevés előítélettel szembesül	Nagymértékű előítélettel találkozik
15. Nagy társadalmi mobilitású társadalomban él	Kis társadalmi mobilitású társadalomban él
16. Eltérő a nemek aránya	Egyenlő a nemek aránya
17. Gazdaságilag növekedő társadalomban él	Gazdaságilag szűkös vagy stagnáló társadalomban él
18. Erős a külső fenyegetettség	Kicsi a külső fenyegetettség
19. A korábbi államisággal kapcsolatos közös emlékezet elmosódott	A korábbi államisággal kapcsolatos közös emlékezet eleven

20. A teljes állampolgári státusz biztosított	Az állampolgári jogok nem vagy csak korlátozott mértékben biztosítottak
---	---

2. Ábra: A horvátországi magyarok száma, nemzetiség szerint 1971, és 2011 között (Forrás: Horvát Statisztikai Hivatal, népszámlálása: <http://www.dzs.hr/Eng/censuses/census2011/results/censustabsxls.htm>)

POPULATION BY ETHNICITY, 1971 - 2011 CENSUSES										
	1971 Census		1981 Census		1991 Census		2001 Census		2011 Census	
	Number	%	Number	%	Number	%	Number	%	Number	%
Republic of Croatia	4 426 221	100,00	4 601 469	100,00	4 784 265	100,00	4 437 460	100,00	4 284 889	100,00
Croats	3 513 647	79,38	3 454 661	75,08	3 736 356	78,10	3 977 171	89,63	3 874 321	90,42
Hungarians	35 488	0,80	25 439	0,55	22 355	0,47	16 595	0,37	14 048	0,33

3. Ábra: A horvátországi magyarok száma, anyanyelv szerint 1991, és 2011 között (Forrás: Horvát Statisztikai Hivatal, népszámlálása: <http://www.dzs.hr/Eng/censuses/census2011/results/censustabsxls.htm>)

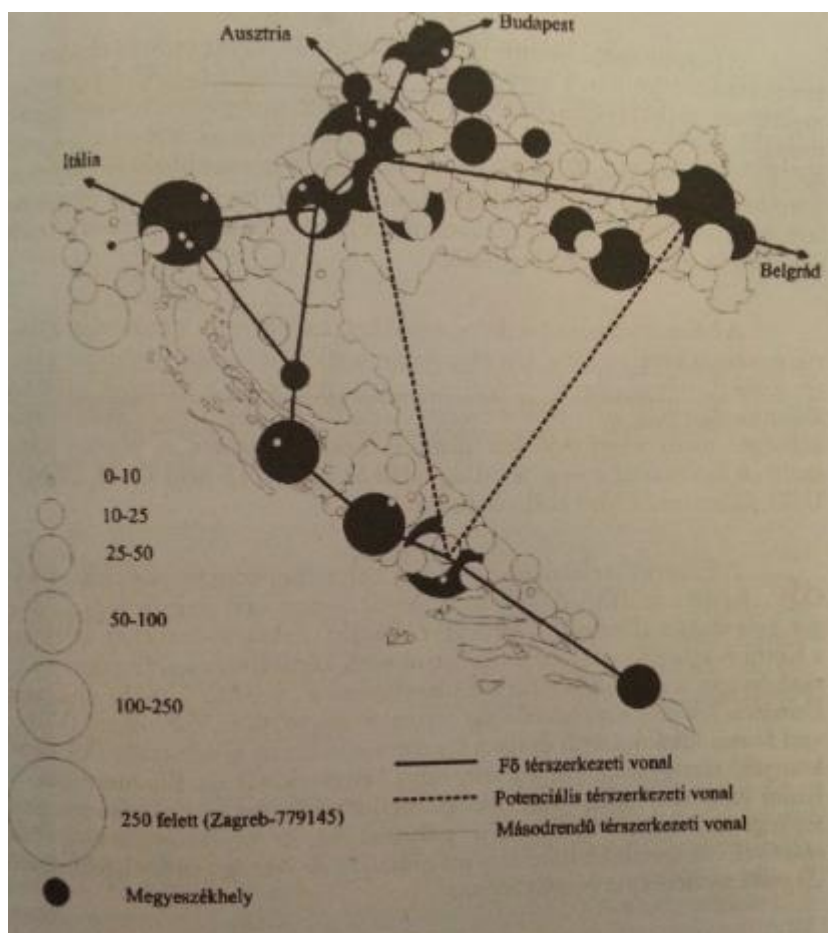
POPULATION BY MOTHER TONGUE, 1991, 2001 AND 2011 CENSUSES						
	1991 Census		2001 Census		2011 Census	
	Number	%	Number	%	Number	%
Republic of Croatia	4 784 265	100,00	4 437 460	100,00	4 284 889	100,00
Hungarian	19 684	0,41	12 650	0,29	10 231	0,24

4. Ábra: A horvátországi magyarok száma, állampolgárság szerint 2011-ben (Forrás: Horvát Statisztikai Hivatal, népszámlálása: <http://www.dzs.hr/Eng/censuses/census2011/results/censustabsxls.htm>)

2. POPULATION BY COUNTRY OF CITIZENSHIP – DETAILED CLASSIFICATION, 2011 CENSUS

	Country of Citizenship	Total
Republic of Croatia		4 284 889
Hungary		325

5. Ábra: A horvát városhálózat és térszerkezeti kapcsolata (forrás: Hagyaték V. évf. 5. kötet)

6. Ábra: A horvát GDP és a foglalkoztatási helyzet alakulás 1996-2004 között (forrás: Hagyaték V. évf. 5. kötet)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
GDP értéke folyóáron (MRD EUR)	15,87	17,79	19,28	18,68	19,98	22,18	24,22	25,53	27,63
A GDP növekedése változatlan áron (%)	5,9	6,8	2,5	-0,9	2,9	4,4	5,2	4,3	3,8
Az egy főre jutó GDP folyó áron (EUR/fő)	3.531	3.891	4.284	4.102	4.560	4.998	5.451	5.747	6.224
Munkanélküliségi ráta (%)	10,0	9,9	11,4	13,6	16,1	15,8	14,8	14,3	13,8
Foglalkoztatási ráta (%)	50,6	49,3	47,0	44,8	42,6	41,8	43,3	43,1	43,5

7. Ábra: Hazai (Domestic) és Külföldi (Foreign) turisták száma a 2013-as évben összesen, és hónapokra lebontva (Forrás: Government of the Republic of Croatia)

2013			
Total	Domestic	Foreign	
Tourist arrivals	Tourist arrivals	Tourist arrivals	
Total	12,441,476	1,486,308	10,955,168
January	107,754	57,175	50,579
February	135,206	66,587	68,619
March	261,242	87,706	173,536
April	548,736	110,029	438,707
May	1,037,489	149,928	887,561
June	1,667,168	168,941	1,498,227
July	2,915,868	209,631	2,706,237
August	3,346,678	223,367	3,123,311
September	1,454,024	130,760	1,323,264
October	588,361	119,749	468,612
November	208,946	88,723	120,223
December	170,004	73,712	96,292

8. Ábra: Horvátország gazdasági térképe (Forrás: http://www.lib.utexas.edu/maps/europe/croatia_economy92.jpg, letöltve: 2014. október 10.)

